Komu zvoní Hrana

METODICKÁ PŘÍRUČKA
PRO PEDAGOGY

Úvod

CO?

Tato publikace slouží pedagogickým pracovníkům k zpřístupnění témat, které se nesnadno učí. Jejím cílem je zpracovat tři témata, jež souvisí se sociálním vyloučení, interaktivními metodami neformálního vzdělávání. V této publikaci naleznete příběhy místních bezdomovců, krátké eseje na téma bezdomovectví, pohledy odborníků a zároveň konkrétní ukázky hodin, které lze použít v hodinách občanské nauky.

PRO KOHO?

Publikace je určena zejména pedagogům vyšších ročníků základních škol a pedagogům středních škol. Školy nemusí být přímo v Libereckém kraji, metody lze upravit a pracovat s nimi po celé republice.

KÝM?

Publikace byla sepsána v rámci roční iniciativy mládeže Komu zvoní hrana, podpořené programem Mládež v akci (www.mladezvakci.cz). Celkem 12 osob ve věku od 20 do 26 let se celý rok věnovalo tomuto tématu, aby pomohlo pedagogům a zpřístupnilo jinak velmi závažná společenská témata.

PROČ?

Cílem této publikace je otevřít témata, která jsou nesnadná, kterým se značná část pedagogů vyhýbá, jelikož je obtížné je studentům představit tak, aby je to zajímalo, aby to na nich zanechalo nějaký efekt. Naší snahou je ulehčit pedagogům vstup do této problematiky, nabídnout inspiraci pro výuku a pomoci jim s implementací metod neformálního vzdělávání do výuky.

PROČ BEZDOMOVECTVÍ?

Bezdomovectví je krajní příklad sociálního vyloučení. Zajímalo nás, co vede jednotlivé osoby k tomu, aby ztratili sociální vazby běžné pro většinu populace určitého území. Na jejich příbězích jsme chtěli nabídnout učitelům konkrétní příklad toho, kam může nezájem o určitá témata jednotlivé žáky dovést. Zároveň chceme upozornit na problematiku nárůstu trestných činů páchaných právě na ,,bezdomovcích“ a částečně tak předcházet negativním jevům ve společnosti.

Projekt Komu zvoní hrana

Doba trvání: 12 měsíců

Cíl projektu:

Uskutečnit minimálně 10 interaktivních workshopů s výstavou pro žáky základních a středních škol se zaměřením na sociální exkluzi a její prevenci a nabídnout vzdělavatelům publikaci s metodickými pokyny pro uspořádání vlastních workshopů v hodinách občanské výchovy či podobných předmětů.

Obsah projektu:

Obyvatelé Liberce(a dalších měst) jsou apatiční, laxní k lidem, které vídají buď opilé v centru města, nebo žebrající u obchodních center. Z toho důvodu jsme se rozhodli uspořádat projekt, který se bude věnovat sociální exkluzi – chudoba a sociální vyloučení jsou témata, kterým se učitelé často vyhýbají kvůli emocionální a metodické náročnosti a nepřílišné znalosti problematiky. Publikací, dokumentem, výstavou a pořádáním workshopů chceme tuto situaci změnit a doplnit tak chybějící článek formálního vzdělávání.
Projekt měl několik částí. Vzhledem k tomu, že se jednalo o práci v konkrétním městě, s konkrétním cílem a s konkrétní cílovou skupinou, veškeré činnosti, níže uvedené, byli prováděny formou denních činností s časovým limitem pro splnění.

Projekt byl rozdělen:

1. Přípravná fáze (seznámení se navzájem, utužení týmu, rozložení činnosti a seznámení s projektem, s programem Mládež v akci)
2. Mapování situace bezdomovectví v Liberci (komunikace s policií, neziskovými organizacemi, městem a obyvateli Liberce)
3. Zpracování zjištěných informací, jejich reformulace a vznik prvních esejů, určených pro publikaci
4. Vytvoření schématu pro video dokument, workshopy a publikaci (mediální tréning a kritická reflexe navržených schémat)
5. Zaznamenání životních příběhů místních bezdomovců
6. Práce na výstupech (publikace, video, workshopy, výstava)
7. Provádění workshopů a výstava
8. Evaluace a příprava navazujícího projektu

Výsledky projektu:

- Publikace s teoretickým podkladem a metodikami
- Video dokument
- Interaktivní výstava
- 4 různé metodiky se 3 životními příběhy a minimálně 10 workshopů pro minimálně 15 osob

Projekt v čase

!

ZÁŘÍ 2010

SHROMAŽĎOVÁNÍ INFORMACÍ

WORKSHOPY

ZPRACOVÁNÍ PŘÍBĚHŮ

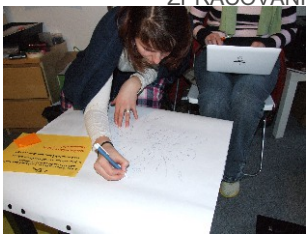

WORKSHOPY

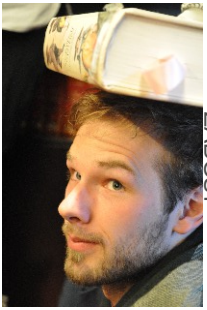

ŽÁDOST

VYTVÁŘENÍ TÝMU

HLEDÁNÍ PŘÍBĚHŮ

HAPPENING

LEDEN 2012

?

Život na hraně

Život na hraně sebou přináší řadu nezodpovězených otázek a nepříjemných pohledů na život každého z nás. Můžeme začít tím, že se zeptáme, kdo to vlastně ten bezdomovec je, jak je vnímán okolím, médii, zda je bezdomovectví volbou či údělem, jak složité je stát se bezdomovcem ze dne na den. Tyto otázky si dlouhodobě nepokládáme a často s opovržením hledíme na svět kolem nás jako na cizí prostředí plné individualit, které si za svůj život, i za to, v jaké jsou situaci, mohou sami. Stejně, mnohdy i hůře pak hledíme na ty, kteří nemají domov. Jako bychom byli ohroženi jejich bídou a způsobem života, jako by v nás probouzeli odpor k neposednému chaosu života, o kterém se domníváme, že ho máme pevně ve svých rukou. Právě osudy lidí bez domova nám odkrývají naši bezmoc, názorně demonstrují slabost člověka a komplikovanost mezilidských i intersubjektivních vztahů. Stereotypy, které máme s bezdomovectvím spojené, jen umocňují pocit naší nadřazenosti vůči nim, vůči lidem, kteří z rozličných důvodů nezvládli náročnost občanského života a života v kolektivu. Naše ega mohou vzkvétat, jelikož my jsme ti, kteří to ustáli, kteří mají dovednosti a schopnosti zvládnout všechny úskoky života, a to do té chvíle, dokud my sami nejsme v podobné situaci.

Právě jsme si ve stručnosti načrtli dva možné a dle nás i nejčastější způsoby nazírání bezdomovectví, které se vzájemně prolínají. Na jedné straně máme strach ze ztráty, z ohrožení našich základních lidských potřeb, na stranu druhou nám to dělá dobře, když vidíme, že my jsme ti, kteří prošli tím společenským sítem. Oba postoje pak vedou k tomu, že se snažíme, byť podvědomě, segregovat bezdomovce a znemožňovat jim cestu zpět, k životu většinové společnosti. Názornými ukázkami jsou i titulky médií, které píší o týrání bezdomovců, jejich upalování, umírání na následky umrznutí, střílení po bezdomovcích apod. Jako by bezdomovci nebyli ani lidi! Dočkáme se snad brzy nápisů ,,Bezdomovcům a psům vstup zakázán“?

Mnoho lidí, kteří si přečetli předchozí dva odstavce, teď možná kroutí hlavou a říkají si, že bezdomovci si z velké části mohou za své osudy sami. Možná máte pravdu, možná nikoli. Abychom se mohli více ponořit do příčin bezdomovectví, bylo by správné si nejprve říct, kdo to bezdomovec je. Jakkoli se tato otázka zdá bezvýznamná, pro další analýzu i práci s tímto tématem má nesmírný význam. Je to rovněž otázka, kterou mohou pedagogové použít při výuce tématu a pokusit se vytvořit definici bezdomovectví společně se svými žáky, čímž mohou odkrýt stereotypní vnímání bezdomovectví a nadále s ním pracovat. Problém s definicí je spojený s tím, že se tento jev dá vnímat z mnoha perspektiv. Přejdeme-li od toho nejobecnějšího, tedy že bezdomovec je osoba české státní příslušnosti bez trvalého přístřeší, ke konkrétnějším, jako je definice psychologická od M. Vágnerové (1999), v níž bezdomovce definuje jako osoby, kterými jsou často postižení lidé s dysfunkční osobností, nedostatečnými kompetencemi, či rozvinutými negativními návyky, a kteří ztrácí běžné role v důsledku generalizovaného psychosociálního selhání, otevírá se před námi povrch ledovce odpovídající i na příčiny bezdomovectví.

Obecně přijímaná definice, kterou akceptuje i Evropská unie, se zabývá spíše problémem přístřeší a bydlení, když vymezuje bezdomovce jako osoby, které se ocitli v následujících tíživých situacích:

1. Lidé bez přístřeší (ti, kteří žijí mimo budovy, a to z důvodů nízké kapacity ubytoven či neschopnosti samostatného života v těchto ubytovnách)
2. Lidé bez bytu (ti, kteří žijí v institucionálních ubytovnách a azylových domech = mají přístřeší, nemají však domov)
3. Lidé, kteří bydlí v nejistých podmínkách (ti, kteří jsou nuceni bydlet v institucionálních formách bydlení z důvodů fyzického či psychického týrání, nucené prostituce, rasismu apod.)
4. Bydlení v nepřiměřených podmínkách (ti, kteří žijí v karavanech, maringotkách, ve squatech, na lodích, které nesplňují základní hygienické normy)

Bezdomovectví je tedy způsob života bezdomovců, tj. lidí bez stálého domova, kteří mají stížené podmínky pro integraci do většinové společnosti a zajištění základních životních potřeb. Jedním z cílů našeho snažení je poukázat zejména na to, že neexistuje černo-bílý pohled na bezdomovce a je vždy nutné sledovat konkrétní životní osudy, abychom mohli nalézt cestu k reintegraci. Jako příklad můžeme uvést bezdomovce, kteří jsou narkomany, alkoholiky, sociofobové, mentálně handicapovaní, somaticky handicapovaní, psychicky labilní osobnosti, klienty dětských domovů, týrané matky, nezaměstnaní, týrané děti, důchodci, migranti apod. Nazírat bezdomovce paušálně jako lidi, kteří si sami zvolili cestu být bez domova, je, jak vyplývá z výše napsaného, pouze občanské alibi, proč tento problém neřešit. Ostatně, základní otázka pro nás všechny zní: *Chtěli bychom žít na ulici?* Pokud jste si odpověděli, že nikoli, pak věřte, že to tak má i většina bezdomovců. Ti však, narozdíl od většiny z nás, měli nějaký důvod, proč skončili bez domova.

Abychom odhalili příčiny bezdomovectví, pokusíme se ve stručnosti shrnout základní 4 typy bezdomovectví z hlediska stupně integrace jedinců do bezdomovecké komunity. Zcela obecně bychom mohli rozčlenit bezdomovce na dvě skupiny: *integrovaní x neintegrovaní*. Ty, které pokládáme za neintegrované dále můžeme rozčlenit na bezdomovce, (1)kteří stále sdílejí normy majoritní společnosti (zde hrozí silná traumatizace stigmatizací bezdomovectvím), (2)kteří pociťují úlevu vzdalováním se od kontroly sociálních sítí a institucí, případně i norem majoritní společnosti, a ty, (3)kteří už zcela rezignovali na normy majoritní společnosti (tzv. háčkaři), živí se převážně z odpadkových košů a kontejnerů. Poslední skupinou jsou již zmiňovaní integrovaní bezdomovci.

Je zřejmé, že i podle stupně začlenění by se dala v mnoha případech určit příčina vzniku konkrétního bezdomovectví. V České republice je nejpoužívanější systém rozdělení příčin vzniku podle manželů Hradeckých (viz doporučená literatura k tématu), kteří člení příčiny na subjektivní a objektivní. Subjektivní jsou ty, které souvisí s osobním životem jedince, tedy především materiální zázemí (způsob bydlení, nízké příjmy, míra nezaměstnanosti,…), vztahové zázemí (rozvod, smrt blízkých, násilí v rodině, sexuální zneužívání,…), osobnostní kvality (závislosti, psychické poruchy, …) a institucionální faktory (propuštění z vězení, propuštění z dětského domova apod.). Mezi objektivní pak autoři zařazují ve své podstatě všechny nástroje sociální politiky státu. Obecně lze napsat, že subjektivní příčiny ovlivňují potenciálnost reintegrace, kdežto objektivní příčiny ovlivňují spíše formu bezdomovectví.

Abychom to celé ještě více zproblematizovali, je nutné uvést, že málokdy lze určit prvotní příčinu, která vede k individuálnímu selhání. O to víc nás zamrazí,

zjistíme-li, že mezi bezdomovci se často vyskytují osoby po přírodních katastrofách, lidé handicapovaní apod. Jste si opravdu jisti, že vám se to stát nemůže? Jednu z nejpočetnějších skupin mezi bezdomovci tvoří lidé, kteří se rozvedli, čímž přišli o svůj majetek.

Dle statistik je v ČR až 10 000 osob, kteří spadají do kategorie bezdomovců. Mezi nimi jsou bezdomovci, které potkáváme na ulici, jsou viditelní, nepřehlédnutelní, mnohdy problémoví. Tyto osoby patří do skupiny tzv. zjevného bezdomovectví. Jsou nejvíce poznatelní, často vyhledávají neziskové organizace, azylové domy či noclehárny, přespávají v parcích či na nádražích. Pro společnost jsou často neviditelní z principu, probírají popelnice a snaží se přežít pomocí finančních darů kolemjdoucích. Tato skupina je i v Liberci. Místa jejich scházení jsou zejména u bývalé Textilany, v parku u Kulturního domu, před KFC, ale i na nádraží či v obchodních centrech. V průběhu měsíce března 2011 se naši členové setkali se zaměstnanci obchodních center Plaza a Fórum, Dobrovolnického centra Dobromysl při liberecké nemocnici, Tipsport arény a restaurace KFC. Ve většině případů byli dotazováni vedoucí pracovníci, jeden rozhovor byl pak proveden s řadovým zaměstnancem - členem ostrahy. Všechny rozhovory proběhly ve vstřícné atmosféře. Zjištěné informace se od sebe příliš nelišily. Dotazované osoby se ve všech případech shodly na důvodu návštěvy bezdomovců v jejich budovách: „Ano, je to především kvůli teplu, vodě, možná i ten sociální kontakt s lidmi, kdy můžou vyžebrat nějakou korunu," uvedl člen ostrahy Tip sport Areny. Dále jsme se dozvěděli, že tento typ organizací má často problematiku bezdomovectví ošetřenou vnitřními směrnicemi, dle kterých zaměstnanci postupují. V těchto směrnicích je jasně napsáno, že se s bezdomovci má jednat slušně, stejně jako s ostatními návštěvníky instituce.

Vedle těchto zjevných bezdomovců, existuje ještě skupina tzv. latentního bezdomovectví. Lidé, kteří se do této skupiny řadí, nevyhledávají pomoc, spí často u přátel, ve sklepích, squatech apod. Tito lidé mají velké potíže s policií i s úřady, jelikož nemají žádné doklady. Tento typ bezdomovectví je v naší společnosti pravděpodobně nejčastější. Problém spočívá v tom, že lidé patřící do této skupiny se sami za bezdomovce často nepovažují, proto nevyhledávají a nevyžadují pomoc. Častý je ale i stud a strach ze segregace při přiznání si statusu bezdomovce.

K této skupině se přibližují lidé, kteří jsou potenciálními bezdomovci. Jsou to lidé, kteří žijí s minimální mzdou, s narušenými sociálními vazbami apod. Tito lidé žijí často v nevhodném prostředí bez hygienických norem, či v domech určených k demolici. Pomoc vyhledávají až v krajních případech.

Zejména poslední dvě skupiny jsou značně problematické z hlediska jakékoli podpory a nabídky pomoci. Vezmeme-li v potaz pomoc od institucí a úřadů, ptali jsme se na konkrétní podmínky pro přidělení finanční pomoci na Magistrátu města Liberci, konkrétně na Odboru sociální péče - Oddělení dávek hmotné nouze. Toto oddělení poskytuje občanům sociální poradenství za účelem řešení hmotné nouze nebo jejímu předcházení. Dále pak rozhoduje o poskytování dávek v systému pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, či mimořádnou okamžitou pomoc. (Údaje z roku 2011!)

Příspěvek na živobytí se poskytuje při splnění dvou podmínek:

1) bydliště v místě působiště Magistrátu
2) registrace na ÚP, popřípadě potvrzení o pracovní neschopnosti.

Tento příspěvek je poskytován ve výši 3126 Kč, po půl roce čerpání se snižuje na existenční minimum, které je 2020 Kč. Pokud klient odpracuje pro město 30 hodin/měsíc dobrovolných prací, příspěvek se mu navyšuje na 3679 Kč.

Cizincům je pomoc v nouzi poskytovaná též. Musí splnit následující podmínky: trvalý nebo přechodný pobyt na území působnosti a registrace na ÚP (potřebují povolení od cizinecké policie). Dále oddělení poskytuje seznam ubytoven, které jsou v okolí k dispozici. Podle pracovníků oddělení, jsou pravidelní „čistokrevní“ bezdomovci neproblémovými klienty. Této pomoci se bezdomovci často vyvarují, buď se stydí si o pomoc zažádat, nebo o ní neví, případně o ni nestojí.

Cílem naší snahy není přímá a konkrétní pomoc bezdomovcům, ale prevence vzniku bezdomovectví. Na následujících stránkách jsou metodiky, které mají posloužit pedagogům jako příklad práce s tématem sociální exkluze a její prevence. V těchto metodikách jsme se zaměřili především na subjektivní příčiny vzniku bezdomovectví (témata: Odpovědnost za volbu; Osobní rozvoj), ale i na objektivní příčiny, tzn. pokud nastane tížívá životní situace, vím, kam jít a kde žádat o pomoc (téma: Záchranná síť). Na pomezí obou pak stojí workshop na Finanční gramotnost. Pedagogové by však měli své hodiny směřovat i k obecné výchově k odpovědnosti, a za druhé, měli by upozorňovat na sociálně negativní jevy, na předsudky spojené s bezdomovci a především důležitost hlubšího ponoru do problému (nahlédnutí pod hladinu moře), který umožňuje nalomení předsudků a stereotypů, jež jsou utvrzovány majoritní společností i médii.

Literatura k tématu:

Horáková, M. K problematice bezdomovství. In Sociální politika, č. 10, Praha: Press Publishing Group s.r.o., 1995,s.6-9

Hradecký, I. Palčivá otázka bezdomovství. In Sborník příspěvků k problematice bezdomovství. Praha: Naděje, 1997. s. 56 ISBN 80-902292-3-9

Hradečtí, V. a I. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. 107 stran ISBN 80-902292-0-4

Kotýnková, M. Trendy v prevenci bezdomovectví. In.: Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví, FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, Praha 2003

Mareš, P. Faktory sociálního vyloučení. Praha: VÚPSV, 2006, 41 stran ISBN 80-87007-15-8

Mareš, P. Sociologie nerovnosti a chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 stran ISBN 80-85850-61-3

Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006. Praha: MPSV, 2005. 91 s. ISBN 80- 86878-15-5

Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999, s. 411-420

Zákony:

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Zákon č. 100/1998 Sb. o sociálním zabezpečení a soc. péči

Vyhláška č. 182/1991 Sb. o sociálním zabezpečení

V této části chceme pedagogům nabídnout konkrétní příklady metodik, které jsou založeny na osobních příbězích skutečně žijících bezdomovců v Liberci. Cílem těchto metodik je prevence extrémních forem sociálního vyloučení. Toho chceme dosáhnout skrze 4 rozdílné workshopy. Autory těchto workshopů jsou začínající pedagogové, kteří si jednotlivé workshopy vyzkoušeli a okomentovali celý workshop. Tento komentář naleznete pod každou metodikou a shrnuje doporučení a rady k jednotlivým workshopům. Je nutné si uvědomit, že při výuce vždy vycházíte z potřeb, dovedností a schopností konkrétní cílové skupiny. To znamená, že je potřeba workshopy vždy nutně upravovat a přizpůsobovat.

V rámci metodiky je k dispozici i krátký video dokument, který představuje Jurgena, jednoho z bezdomovců v Liberci. S tímto dokumentem je nutno nakládat svědomitě a užívat tohoto videa pouze pro potřeby výuky. V případě zneužití videa k jiným účelům než k výuce nás vystavujete možné žalobě, jelikož máme souhlas pouze k prezentaci videa pro vzdělávací potřeby. Děkujeme za pochopení.

Před zahájením výuky doporučujeme využít tzv. energizerů. Jejich seznam i s krátkým popisem naleznete na konci metodiky. V případě, že budete realizovat některý z workshopů na vaší škole, napište nám Vaše postřehy a zážitky, my je rádi zaneseme do naší publikace. Otázky z komentáře je vhodné použít i pro sebeevaluaci pedagoga, který workshop uskuteční. Vzor evaluačního formuláře naleznete v příloze. Budeme rádi, když nám ho pošlete.

S přáním pedagogických úspěchů,

Dobrovolníci projektu Komu zvoní hrana

Text převzat s dovolením autora z webových stránek: http://www.jansokol.cz/cs/n-s-etika.php

Etika a čas

Autor: Prof. Jan Sokol

1. Immanuel Kant: etika bez časovosti

Etika je dodnes v mnoha ohledech **pod rozhodujícím vlivem Kantovým** a dílo autorů jako je John Rawls, Ernst Tugendhat nebo Jürgen Habermas o tom podává výmluvné svědectví. Bylo by jistě nejen marné, ale zejména krajně pošetilé, chtít tento vliv nějak zpochybňovat či zlehčovat. Kant zkrátka zůstává klasikem jedné linie etického myšlení, která se zřejmě dosud úplně nevyčerpala. Cílem tohoto skromného příspěvku tedy rozhodně nebude nějaká polemika, nýbrž pokus ukázat na ty stránky etiky, které právě Kantův vliv odsunul - zčásti snad dokonce nechtěně - jaksi do pozadí. Pokus vyzvednout vedle kantovského pilíře rovnosti či symetrie ještě další dva možné základy myšlení o dobrém a špatném jednání, které nějak souvisejí s časem a lidskou časovostí. Bude to jednak myšlenka celistvosti lidské mravní osoby, jak ji vyjadřují tradiční témata svědomí nebo cti, jednak **myšlenka mravního rozlišení, k němuž dochází "mezi tebou a mnou"**, ve vztahu ke druhé osobě: **myšlenka odpovědnosti.**

Obě tyto myšlenky se v tradici etického myšlení - náboženského i později filosofického - vyskytují už od antiky; proč se tedy z Kantova pohledu tak vytratily? Zdá se nám, že tu působily dvě příčiny. Předně pevné Kantovo přesvědčení, že v etice musí jít o jeden jediný, všem společný a neotřesný mravní zákon, který si lidská svoboda sice sama, leč nutně ukládá jako povinnost. Touto zvláštní kombinací na první pohled neslučitelných pojmů se Kant snaží zachránit jak lidskou svobodu a autonomii, tak ale na druhé straně i neoblomnou a neúchylnou pevnost mravního zákona jako takového. Odtud pak ovšem plyne - jak Kant sám mnohokrát zdůrazňuje - že základ mravního zákona musí být pečlivě očištěn od všeho empirického, zkušenostního. Tato úporná až obsesivní snaha zbavit se jakékoli zkušenosti pak ovšem nutně vylučuje i apriorní formy této zkušenosti, totiž prostor (pro zkušenosti vnější) a v etické souvislosti hlavně čas. V celém odvození mravního zákona, jak si ho Kant představuje, pro něj tedy nemůže být místo.

Ideálem zákona je pro Kanta zřejmě zákon fyzikální, to jest konec konců rovnice. Neboť právě ta je sama o sobě dokonale nečasová, formální, platná vždy a všude - a navíc výborně představuje tu základní ideu rovnosti, k níž se Kant potřebuje dostat. Fyzikální filiaci svého "zákona" zde Kant ostatně výslovně připouští, když říká, že kdybychom dopodrobna znali lidské pohnutky, mohli bychom budoucí chování člověka "vypočítat se stejnou jistotou, jako zatmění Měsíce nebo Slunce". Tuto mravní rovnici pak Kant nazývá "povinností" aby zdůraznil její nezlomnou a do jisté míry dokonce slepou funkci jakéhosi automatického a neosobního vyhodnocení vstupních veličin. Stojí za to přečíst si pečlivě tu slavnou a nečekaně patetickou pasáž "Pflicht! du erhabener großer Name, der du nichts Beliebtes, was Einschmeichelung bei sich führt, in dir fassest, sondern Unterwerfung verlangst, doch auch nichts drohest (...), sondern bloß ein Gesetz aufstellst", která jistě není míněna jen tak.

To je tedy jeden z důvodů, proč se Kantova etika snaží času vyhnout. Je tu však, zdá se, ještě druhý a možná podstatnější. Právě v souvislosti Kritiky praktického rozumu najdeme totiž pasáže, v nichž Kant oddělení prostoru a času jakožto kategorií možné zkušenosti vykládá radikálněji než v Kritice čistého rozumu, kde toto oddělení provedl. Nejenže rozum "neuznává žádné časové rozdíly", ale "existence v čase je jen způsob smyslového představování myslící bytosti ve světě" a "čas platí jen o jevech, nikoli o věcech samých". To jsou silné formulace, připomínající "pohyblivý obraz věčnosti" z Platónova Timaia a představu "odvíjení" z Plótina. Jen v této podobě totiž se Kant domnívá, že může "zachránit" lidskou svobodu a vyhnout se tomu, aby se z jednajícího člověka stala "loutka nebo Vaucansonovský automat". Lidská jednání jakožto časová jsou jen určeními jeho jevu (Erscheinung), nikoli jako věci o sobě, která tak může zůstat (nečasově!) svobodná (tamt.).

Takto tedy Kant dospívá k různým formulacím svého kategorického imperativu, z něhož se mu časovost skutečně podařilo vyloučit. Do jaké míry je však založen na čistém rozumu, zůstává zejména s ohledem na příklady, jimiž ho v Základech dokládá, přinejmenším sporné. Tak hned první příklad se sebevraždou se musí dovolávat toho, že by se tím příroda dostávala do sporu sama se sebou a podobně. Zřejmé však je, že kategorický imperativ je ve skutečnosti velmi blízký představám revolučního stoicismu např. Dantonova a že vyjadřuje ideu rovnosti v silném slova smyslu: zlatým pravidlem se stává "každému stejně" resp. "všem stejně". Snad proto také Kant až nečekaně pohrdavě odbývá biblické "co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ani ty jim" jako "triviální", neboť nemá tu náležitou obecnou formu zákona pro všechny, nýbrž je pouhým pravidlem, "subjektivní maximou".

Totálním důrazem na apriornost mravních kritérií, z nichž je všechno zkušenostní přísně vykázáno, získává Kantova etika důležitý rys operativnosti: každý čin, přesněji řečeno rozhodnutí, je aspoň v principu možno už předem a nejpozději v okamžiku rozhodování opatřit jakousi neměnnou a věčně platnou signaturou "dobré - špatné". To je jistě ideál každého zákonodárce a tímto směrem také Kant zřejmě uvažuje. Celý etický problém by se tak definitivně "vyřešil", to jest redukoval na správné vyhodnocení situace, v níž se rozhoduji. Tato situace je navíc ještě radikálně zjednodušena tím, že musí být pro všechny rozumové bytosti stejná a že je okamžikem rozhodnutí definitivně uzavřena: cokoli by ji přesahovalo, to se už na hodnocení nemůže podílet. Proto je také možné problém rozhodování prostě podřadit pojmu "povinnosti", vymezené jako "nutnost určitého jednání z úcty k zákonu" - tedy čemusi sice nepříjemnému a nepohodlnému, ale naprosto jasnému a zřetelnému.

Je až s podivem, s jakou vehemencí Kant vyhlašuje nezávislost mravní kvality rozhodnutí na všem, co případně následuje: "Mravní hodnota jednání tedy nespočívá v jeho očekávaných účincích (...) nýbrž jedině v představě zákona." "To výtečné dobré, jež nazýváme mravním, (...) je v jednající osobě již přítomno a nelze je očekávat teprve od účinků či působení." Tím se ovšem jednání redukuje na (svobodné a rozumové) rozhodování a je-li toto rozhodování vedeno zákonem a povinností, nevstoupí-li do něho žádná "náklonnost", je okamžikem rozhodnutí nejen uzavřeno, ale také trvale a navždycky zapouzdřeno: jednající osoba nemůže mít žádný důvod se k němu vracet. Bylo-li rozhodnutí v okamžiku rozhodování učiněno lege artis, je a zůstane vždycky stejně dobré, a to bez ohledu na případné následky. Nad těmi pak zřejmě stačí rozhodit rukama, případně je svést na osud.

Jak je možné, že se této karikatuře lidského jednání dostalo tak nadšeného a obecného přijetí? Snad jen nesmírná lákavost té představy, že "správně", tj. ve vědomí povinnosti rozhodující osoba si už nikdy nemusí s ničím, co rozhodla, lámat hlavu, může vysvětlit, jak mohla tato představa určovat mravní myšlení nejméně dvou dalších století a jak je může do značné míry určovat ještě dnes. Kantovo "řešení" mravního problému znamená totiž ve skutečnosti hluboký regres, zavržení a zapomenutí náhledů, v tradici mravního myšlení dávno předtím přijatých a vyslovených. Nejen celá biblická tradice lítosti, "změny smýšlení" a pokání (METANOIA), ale i tragický osud Oidipův a dokonce i Sókratův náhled, že vrah je potrestán především tím, že musí po celý zbytek života žít pohromadě s vrahem ve vlastní osobě - to všechno jde u Kanta přes palubu. A to s takovým úspěchem, že ještě pro Nietzscheho bude základem mravnosti "poctivost" (Redlichkeit) jako atribut okamžiku rozhodování. Kdo se rozhodl poctivě a bez pokrytectví, má nadále dbát jen o to, aby si uchoval svůj určitý, "pravoúhlý" tvar ("rechtwinklig an Leib und Seele", Zarathustra).

Snaha nahrazovat skutečný základ každé etiky jako trvalého a stěží omezitelného závazku vůči druhým i vůči své vlastní osobě nějakým zákonem je součástí západní racionalistické tradice, tendence nahradit nepříjemné břemeno lidského života jako svobodného a tudíž i odpovědného, vnějším či forensním pravidlem. K rozpoznání této tendence jako pro mravnost nebezpečné a konec konců rozkladné došlo poprvé tam, kde se tato tendence také nejprve rozvinula: v pozdním židovství. Ježíšova polemika se "zákoníky", jak ji nejlépe vyjadřují jeho radikální interpretace přikázání v Matoušově evangeliu, není polemikou s obyčejným "pokrytectvím", jak se často povrchně vykládá. Je to naopak vědomá polemika se zcela upřímnou snahou zbavit se skutečné odpovědnosti v její nesnesitelné šíři a tíži a nahradit ji požadavkem plnění určitých, tj. konečných pravidel. Tuto polemiku pak Pavel obohatil komplikovaným dialektickým argumentem, že je to právě "zákon", který působí možnost pádu; v podobném smyslu argumentuje pak ještě Spinoza: kdo by chtěl všechno dopodrobna vymezit zákony, bude spíš dráždit než napravovat. Tendence chápat etiku jako jakési trestní právo bez sankcí je i u soudobých následovníků Kantových zcela zřetelná.

Snaha nahrazovat skutečný základ každé etiky jako trvalého a stěží omezitelného závazku vůči druhým i vůči své vlastní osobě nějakým zákonem je součástí západní racionalistické tradice, tendence nahradit nepříjemné břemeno lidského života jako svobodného a tudíž i odpovědného, vnějším či forensním pravidlem. K rozpoznání této tendence jako pro mravnost nebezpečné a konec konců rozkladné došlo poprvé tam, kde se tato tendence také nejprve rozvinula: v pozdním židovství.

Ježíšova polemika se "zákoníky", jak ji nejlépe vyjadřují jeho radikální interpretace přikázání v Matoušově evangeliu, není polemikou s obyčejným "pokrytectvím", jak se často povrchně vykládá. Je to naopak vědomá polemika se zcela upřímnou snahou zbavit se skutečné odpovědnosti v její nesnesitelné šíři a tíži a nahradit ji požadavkem plnění určitých, tj. konečných pravidel. Tuto polemiku pak Pavel obohatil komplikovaným dialektickým argumentem, že je to právě "zákon", který působí možnost pádu; v podobném smyslu argumentuje pak ještě Spinoza: kdo by chtěl všechno dopodrobna vymezit zákony, bude spíš dráždit než napravovat. Tendence chápat etiku jako jakési trestní právo bez sankcí je i u soudobých následovníků Kantových zcela zřetelná.

2. Etika jako odpovědnost

Než se dostaneme k vlastní otázce etické časovosti, stojí za připomenutí, jak etika v užším slova smyslu - jako etika svobodného, to jest individuálního a osobního jednání - vůbec vznikla. Jak už slovo samo naznačuje, musela zřejmě vystoupit na pozadí obecného a tradičního kmenového mravu (řec. ÉTHOS, lat. mos, moris), onoho samozřejmého, nepodmíněného a do jisté míry i vynucovaného rámce chování, jež daná společnost připouští a zakazuje, a který pak každý jednotlivý člověk nevědomky od dětství přejímá nápodobou. Tento základní mrav, to, co "se" u nás dělá a nedělá, tvoří spolu s jazykem a náboženstvím vlastní charakteristiky určitého společenství - dovnitř i navenek. Tyto bytostně kulturní (jakkoli biologicky podmíněné) rysy zajišťují nezbytnou soudržnost společenství, umožňují běžnou komunikaci a spolupráci uvnitř, a zároveň tvoří hranice, odlišující dané společenství od jeho sousedů. Z nich pak postupně vyrůstají i právní, majetkové a mocenské instituce, které naopak tento kolektivní kulturní obsah uchovávají, předávají a prosazují. Poměrně pozdním plodem dalšího vývoje jsou pak i kolektivní vyprávění, mýty, jež zároveň představují i první krok směrem k individualizaci člověka uvnitř společenství: na rozdíl od čistě kolektivního mravu a rituálu se totiž dovolávají jeho vlastního porozumění, i když ještě nikoli souhlasu.

Také další individualizaci člověka si asi nejlépe můžeme představit jako postupnou. Usedlý zemědělský způsob života umožní dalekosáhlou soběstačnost (hospodářských) rodin či "domů", jak o tom asi nejlépe svědčí rané formy indoevropského náboženství jako rodinného kultu předků. Zdá se, že teprve městský způsob života uvolňuje člověka od pevné vazby k rodinnému dědictví, půdě a domu, a vytváří tak podmínky pro skutečnou individuaci, jak ji zachycuje např. Epos o Gilgamešovi: uvědomění si své vlastní smrtelnosti. Na smrti jedinečného osobního přítele si Gilgameš teprve všimne toho, co je vlastní právě jen jemu samému - totiž své vlastní smrti. Podobný postup můžeme sledovat o tisíciletí později v našich českých poměrech na objevu individuální smrti v pozdním středověku. Báseň Jana z Teplé (Johann von Saaz) "Oráč a smrt" je tak v jistém ohledu paralelou babylonského eposu - samozřejmě ve velice odlišných podmínkách: truchlící oráč tu už není odkázán na vlastní myšlení a objevování, nýbrž může se opřít o přítomné křesťanství, které ovšem náhle uvidí docela jinak. O souvislosti s městskou kulturou svědčí zřejmě i to, že báseň byla napsána německy.

Člověku, který si uvědomil svůj vlastní život, ne už jako součást věčného koloběhu kmene, nýbrž jako to, co se pro něho samého stává odděleným celkem dík neodvolatelné smrti, tak vyvstává poprvé před očima on sám jako "osoba". Tato jedinečnost lidské osoby je jistě patrná i vnějšímu pohledu jako postava, tvář, podoba, sama pro sebe se však původně odhaluje jako časová: jako celek mého vlastního života, vymezeného narozením a smrtí. Teprve na pozadí tohoto převratného kroku je vůbec myslitelná také představa vlastních skutků, vlastní volby a rozhodování, krátce řečeno individuální svobody, nutně spojené s tímto pohledem vcelku. Klasickým vyjádřením této nové situace jednající osoby je Sókratův postoj vůči soudu, anebo ještě zřetelnější biblické "nepřidáš se k většině, když páchá zlo". A teprve tam, kde si jednotlivý člověk zvykne přehlížet svoji vlastní životní zkušenost jako celek, může ji zahrnovat i do svých jednání a rozhodnutí. Teprve tímto objevem sebe sama jako časového celku, Sókratovy nesmrtelné duše, vzniká mravní problém svobodně jednající a rozhodující osoby, jež se odvážila a později i naučila své činy přičítat sobě samé. Pochopitelně včetně jejich následků.

Objev sebe sama přináší na jedné straně opojnou možnost vlastní svobody jako možnosti mého jednání, na němž záleží. Na druhé straně tu však nezbytně - nejpozději po krátkém období mladistvého unešení možnostmi - vyvstává i hrozivá skutečnost svobodné osoby jako trvalého břemene odpovědnosti. Té se člověk pochopitelně snaží bránit či vyhnout. Tím prvním, co každého napadne, je shodit tuto odpovědnost - jenže na koho? Právě z této potřeby lze pochopit, proč souběžně s objevováním lidské osoby ve vrcholné a pozdní antice prudce roste i význam Osudu (TYCHÉ, fatum) a celá mytologie "sudiček". Také nejrůznější techniky věštění, dávno předtím bohatě vypracované pro účely kolektivního rozhodování (zejména vojenského), se náhle začínají používat i pro ulehčení, jakousi "objektivaci" osobního jednání. Závratné propasti osobní zodpovědnosti se lze ovšem bránit ještě jinak: tím, že se naleznou pravidla, jak jednat

dobře. Na příkladu Kantově jsme viděli, že se tím odpovědnost jednajícího omezí na okamžik rozhodnutí a případné důsledky takového jednání od jeho odpovědnosti oddělí: "Já to tak nemyslel, já to myslel dobře." Tento rovněž už prastarý postup znamená sice do jisté míry návrat do před-osobních poměrů a Kantovo tvrzení, že si je ukládáme svobodně sami a že tedy neruší naši autonomii, není právě přesvědčivé. Z hlediska lidské společnosti má však tu nesmírnou přednost, že dodržování takových pravidel lze vymáhat i dodatečně a zvenčí: platí-li pro celou společnost nějaká pravidla správného a nesprávného a najde-li se v ní člověk, který se jimi neřídí, lze mu je "přičíst" soudním řízením na základě svědeckých výpovědí či důkazů. Aby se dodržela jistá procesní spravedlnost, stačí vyžadovat, aby dotyčný tato pravidla předem znal (z praktických důvodů se tato podmínka nahrazuje daleko slabší, totiž aby je mohl znát), aby měl příležitost k obhajobě a aby soudce nebyl předpojatý.

Soud a právo je jistě velmi důležitý prvek vyspělejších lidských společností, s etikou v pravém smyslu slova má však jen málo společného. Takto pochopená **pravidla (trestní zákoník) totiž oddělují oblast nedovolených (nemožných) jednání a netýkají se tudíž oblasti lidské svobody. Zdeněk Pinc jim proto výstižně říká "mravní minimy"**. Také proto, že jako vnější a společenská musejí brát ohled na průměrné lidské schopnosti a nemohou předepisovat nejen věci nemožné, ale ani příliš obtížné. Jako každá obecně platná pravidla vyžadují navíc v každém jednotlivém případě nějaký výklad, který už nelze předem předepsat. A vykládá-li platná pravidla soudce zvenčí, musí postupovat právě opačně než člověk, který sám chce jednat "dobře", to jest nejlépe. Tomu odpovídá právní zásada in dubio pro reo: nejisté okolnosti je třeba vyložit ve prospěch obviněného.

Nedostatečnost jakýchkoli pravidel pro určení dobrého jednání zřetelně vytkl **Max Weber**. V přednášce Politika jako povolání z roku 1919 odlišil od kantovské "etiky smýšlení" (Gesinnungsethik) **etiku odpovědnosti, kterou však kupodivu přisoudil pouze politikům**. Snad proto, že už začátek dvacátého století musel každého přesvědčit, že rozhodování podle pravidel vede přinejmenším ve veřejném životě k tragickým koncům. Další zkušenosti to jen potvrdily: ač všichni jednali "s nejlepšími úmysly", výsledky předčily i ta nejhorší očekávání. Přesto i Weber rozsah odpovědnosti pečlivě omezuje na "předvídatelné" důsledky lidských jednání. Tím dává najevo, že i on má na mysli spíše hodnocení vnější, právní, historické, politické, než hodnocení vskutku mravní: celý etický problém se zde totiž přesouvá do otázky, co je a není, resp. nebylo možné předvídat. Tak bude jistě znít otázka vnějšího soudce, kdežto člověka, který svým jednáním či nejednáním způsobil katastrofu, sotva uspokojí: předvídat ji prostě měl.

3. Odpovědnost vůči sobě: etika cti

Viděli jsme, že "synchronní" etika, zaměřená na hledání předchůdných pravidel dobrého jednání, opřená o obecné principy spravedlnosti a rovnosti, nakonec tíhne spíš k zákonům a právu než k etice v pravém smyslu. To je ostatně přirozené: **má-li být etika pomocí nebo dokonce návodem k rozhodování, musí hledat obecná pravidla**. Víme však už také, že problém individuální etiky svobodně jednajícího člověka se vynořuje současně s objevem vlastní konečnosti, časovosti a souvislosti našeho života. Zkusme se tedy podívat po etických principech do oblasti "diachronní", kde se přítomné cítí být zavázáno minulým a samo přijímá závazky vůči budoucímu. Do oblasti odpovědnosti "za" něco a "před" někým nebo "vůči" někomu a něčemu.

Společný mrav a právo tedy předem vymezují oblast možného jednání, oblast naší svobody. Naopak etika by měla být vůdcem uvnitř této oblasti, hledat zde jednání nejen "dobré", ale lepší a nejlepší. Takové jednání už nemůže být ničím předepsáno, nýbrž musí se objevit, případně vytvořit. Posláním etiky pak bude spíš nacházet principy hodnocení minulých činů a rozhodnutí. Viděno zblízka, s malým odstupem, se může zdát, že takové jednání bude určováno jednotlivými cíli, tím, oč nám v tom a v onom případě právě jde. S odstupem času, viděno očima stárnoucího člověka, se však stále zřetelněji ukazuje, že to "nejlepší" by mělo celek života nějak přesáhnout. Tak rozumějí homérští hrdinové "slávě" a "pověsti", která je i zemřelým odměnou za to nejlepší jednání. Jinak, individualizovaněji, vidí toto přesahující **Sókratés: nejlepší jednání je to, za něž se člověk nemusí stydět, a to zejména sám před sebou**. Podobně lze rozumět starozákonní starosti, aby člověk "nebyl zahanben".

Důležitým prvkem mravního rozhodování se tak stává otázka, jak budu daný čin hodnotit za čas já sám - a jak ho budou (třeba i po mé smrti) vidět druzí. Tato myšlenka jistě předpokládá nejen osobní příčetnost, ale i mravní paměť či svědomí jako nedílnou část mé vlastní osoby. Na rozdíl od jednání podle pravidel či maxim, kde jednající bere odpovědnost jen za kvalitu (resp. správnost) rozhodnutí samého, přebírá zde navíc "podnikatelské riziko" i za to, jak se jednání podaří a dlouhodobě osvědčí. Každý čin se mimo to stává součástí mé osobní historie, kde bude stát vedle mnoha jiných, právě tak mých vlastních slov a činů, s nimiž

bude také porovnáván. Pokud zde převládne závazek před sebou samým a vůči zavazující minulosti, vznikne etika cti. Samuraj páchající harakiri, důstojník, který si po neúspěšné akci bere život, nebo kapitán, který neopustil potápějící se loď - to jsou jistě výrazné příklady hrdinského jednání, které se žádným "zákonem pro všechny" nepočítá. Na první pohled je tu patrno, že **etika cti je etikou výjimečnou, říkává se "etikou elit"**. Také proto se v moderní rovnostářské době netěší té nejlepší pověsti a etické příručky se jí zpravidla vyhýbají.

Etika cti je totiž z povahy věci etikou vůdců, etikou pro lidi, kteří mají v rukou životy jiných lidí. Právě v tomto jaksi "nadlidském" postavení se ovšem rozhodně nelze spolehnout jen na dobrý úmysl v okamžiku rozhodování: případný neúspěch tu řada dalších lidí zaplatí životem. Vojenský velitel i námořní či letecký kapitán z povahy věci riskuje životy druhých - nemůže ani jinak. Naopak ti, kdo mu své životy chtě nechtě svěřují, mají právo očekávat, že za ně ponese skutečnou odpovědnost: že zemře s nimi, ne-li před nimi. Ač se běžné chápání demokratické politiky úvahám tohoto druhu vyhýbá jako čert kříži a "odpovědnost" politika chápe většinou jen jako riziko nezvolení, dostává se do "nadlidského" postavení, kdy nasazuje životy druhých, ze všeho nejčastěji právě politik. V logice věci by tedy měla být právě etika cti - až po harakiri - samozřejmým předpokladem demokratického politika. **Požadavek "odstoupení" neúspěšného politika je tak jen minimální a nesmírně oslabenou formou etiky cti, odpovědnosti za všechny důsledky neúspěšných rozhodnutí**. Otázka vlastního zavinění v ní hraje jen velice podružnou roli: člověk, mající v rukou moc, se svým spoluobčanům zaručil nejen, že ji nezneužije, ale že navíc dosáhne slíbených výsledků. Proto se někdy nepřesně hovoří o "presumpci viny" veřejně činných lidí; ve skutečnosti jde o neomezené ručení za výsledek. Pokud se nedostavil, měl by dotyčný vlastně spáchat harakiri - anebo v mírové společnosti odstoupit - nezávisle na tom, zda mu bude či nebude prokázána nějaká právní vina. **Ignorování těchto elementárních mravních skutečností má lví podíl na obecném diskreditování demokratických politiků a nakonec i celé politiky**.

Jakkoli je tedy v etice cti zřetelně přítomen jakýsi archaický a primitivní, ne-li rovnou barbarský prvek, její velikost tkví v tom, že si vystačí sama, že nic neslibuje a v nic nedoufá. Je to jen smlouva s ručením neomezeným. Její časovost je časovost smrtelníka, který ovšem dává zřetelně najevo, že uchování vlastního života pro něho není tou nejvyšší hodnotou. Tou je život jako celek, jako hrdinský příběh, heideggerovská "možnost být vcelku" (Ganzseinkönnen). Osoba vedená etikou cti bude tedy zpravidla tvrdá i na druhé a protože se ve svém vlastním hodnocení opírá jen o sebe, bude vůči druhým také spíše chladná, ne-li nemilosrdná a bezohledná. V tomto ohledu jí totiž etika cti nic neřekne, nemůže ji nijak poučit. Jiným častým nedostatkem, plynoucím z etiky cti, je tvrdošíjnost, nepoučitelnost. Znamená-li etika cti závazek být v souladu se svou minulostí, se svým rodem, společenským stavem atd., může se člověku zdát, že tento závazek zakazuje každou změnu stanoviska či postoje. "Už jsem jednou řekl..."

Hlavní slabinou, nebo možná jen nebezpečím etiky cti je zřejmě okolnost, že i ona se řídí pravidlem. Ne sice "obecným" nýbrž mým vlastním - závazkem mé vlastní minulosti, rodiny, společenské vrstvy - nicméně něčím, co nejsem já sám. Tento závazek sice člověk na sebe bere vskutku svobodně, vědomě, a neruší jím tedy svoji autonomii, nicméně jako by potom jednal tento závazek a ne jednající osoba sama. Důstojník, který střílí zběha nebo rukojmího, může vždycky pokrčit rameny: "Služba je služba." Právě rysy povinnosti a poslušnosti, kterých si Kant tolik považoval, dodávají jednání z etiky cti jeho často bezcitný až nelidský ráz. Jakkoli je tedy etika cti nesmírně důležitou "výztuhou" slabého lidství, jakkoli je vlastně nezbytná všude tam, kde jsou v sázce životy dalších lidí, pro běžné lidské soužití v míru a pokoji nemůže ani ona vystačit. Zejména proto, že se úplně obejde bez druhých, že je nepotřebuje - a tedy, podle hlubokého slova F. Rosenzweiga, "nebere vážně čas".

4. Odpovědnost vůči druhým

Ještě zajímavější je etika, v níž stojí na prvém místě závazek vůči budoucímu, což je zpravidla také závazek před druhým a před druhými. **Mezi přední ctnosti takové etiky patří jistě věrnost a mezi její prostředky slib**. Tím člověk zde a nyní váže své budoucí jednání a nabízí tento svůj závazek druhým, aby se na ně mohli spolehnout a o ně opřít. Je-li tedy vlastním cílem etiky pravidel ulehčit mé vlastní rozhodování, **stará se etika odpovědnosti spíš o to, jak bych mohl usnadnit život těm druhým**. Mé rozhodování zůstane plně v mých rukou, bude však vedeno vědomím, že jeho důsledky dopadnou i na druhé - a o ty jde především. Závazek, který vůči nim přijmu, jim dovolí část svých starostí vlastně přenést na mne, kdežto já sám mohu očekávat podobnou protislužbu i od nich. Skutečnost, že aspoň v indoevropských jazycích se takovým aktům říká prostě "dát své slovo", názorně ukazuje, jaký význam má v běžném životě právě slib.

Jakkoli se tedy odpovědnost dnešnímu člověku ukazuje nejprve jako odpovědnost vůči sobě samému ve

vlastním svědomí (tak ji ostatně analyzuje také Heidegger), přece původně vzniká vždycky vůči něčemu "mimo", vůči jinému a druhému. V nezbytné schématizaci bychom její vznik mohli popsat třemi kroky:

1. Vidím nebo zaslechnu něco, co se mne týká. Co není jedno, čemu se nechci (nebo nemohu) vyhnout, co nechci nechat projít mimo mne, ale k čemu se chci sám postavit. Nejčastěji proto, že to po mně cosi chce.

2. Tím, že po mně cosi chce a že mi není jedno, dává tato postřehnutá příležitost mému vlastnímu životu obsah a smysl. Jako příležitost k nelhostejnému rozhodnutí mi otevírá prostor konkrétní svobody a svobodného jednání, které pochopitelně nezůstane bez následků.

3. Protože jsem postřehl příležitost stát se svobodným, odpovídám - a tím se zavazuji, zaplétám, "angažuji". Přestávám být neúčastným pozorovatelem a stávám se účastníkem příběhu, v němž o něco jde a z něhož už nemohu vystoupit. Tím, že jsem se přihlásil o svoji svobodu, dostal jsem na krk také příslušnou odpovědnost.

Etika odpovědnosti tak zřejmě předpokládá i odlišné chápání mé vlastní svobody. Běžné pochopení svobody jako volnosti, jako nepřítomnosti omezení, vychází ze zkušenosti člověka, který trpí právě vnějšími omezeními: dospívajícího mladíka, kterého nechtějí "pouštět ven", sekýrovaného zaměstnance, který celý den něco musí a jehož se nikdy nikdo neptá, co by chtěl on sám. Z tohoto pochopení také vycházejí běžné alegorie svobody: lidské postavy, která právě přetrhala pouta, nebo třeba ptáka puštěného z klece. V reklamách to bývá kovboj v širé, liduprázdné stepi: může dělat, co chce. Těmito expresívními obrazy mobilizovala různá emancipační hnutí novověkého člověka s takovým úspěchem, že aspoň v bohatších zemích světa dosáhla individuální volnost nikdy dříve netušeného rozsahu. I docela obyčejný člověk může v těchto společnostech věci, o nichž se dříve nesnilo ani těm nejbohatším. Pozitivními symboly této svobody je především obchodní dům a samoobsluha, kde je všechno na dosah ruky, anebo nabídkový katalog cestovní kanceláře: "Celý svět je váš!"

Novověká emancipační hnutí sice ještě stále přitahují, musí si však hledat stále odlehlejší předměty: práva sexuálních menšin, práva zvířat a podobně. Nic proti nim, ale běžného občana průmyslové společnosti už dávno více sužuje úplně jiný problém. Svobodu jeho volby už neomezují výslovné zákazy a překážky, nýbrž už jen omezení jaksi "fyzikální" povahy, jako je nedostatek peněz a času. Nabídka prostě přesahuje jeho kapacitu, jeho možnosti. Ač je to něco, o čem celé generace jen snily, nezdá se, že by našeho "obyčejného" člověka tyto možnosti činily obzvlášť blaženým. Opakovaná zkušenost stovek konzumních "voleb" totiž nepřináší slibované štěstí, nýbrž jakousi otupělost a často i pocit zklamání, ne-li podvedení. Jako by se sama volba jaksi vyprazdňovala, stávala rutinou, kde o nic nejde. **Mohu si sice vybrat** z desítky různých bot, ty mi však připadají čím dál tím víc všechny stejné. Mohu si koupit dovolenou kdekoli na světě, **na místě však zjistím, že je to více méně zase totéž**. Mohu zvolit kteroukoli politickou stranu, ale... Svobodu jako by neomezoval malý výběr voleb, nýbrž rostoucí pocit, že mezi nimi není valný rozdíl, že je vlastně všechno jedno. **Svobodu neomezuje rozsah možností, ale podrývá ji ztráta smyslu**.

Etika odpovědnosti staví člověku před oči docela jinou cestu hledání svobody: svobody jako smyslu. Člověk, jemuž jeho vlastní starosti nechávají v životě nějaký volný prostor, nemusí hledat stupňování své svobody v dalších a dalších možnostech pro sebe, nýbrž může do svého života přijímat starosti jiných. Pokud se toho odváží a pokud se mu to podaří, budou to právě oni, kteří mu na oplátku umožní jeho svobodu tím, že propůjčí jeho jednání smysl. To není žádný objev a lidé o této možnosti vždycky věděli. Starost o děti, o lidi v nouzi, o ty, kdo se o sebe postarat nedokáží patří odjakživa k lidskému společenství: bez nich bychom zde nebyli. Zároveň však také věděli, že přebírání odpovědnosti za druhé má i svá specifická úskalí. Etiky odpovědnosti se týká hlavně to, že beru-li na sebe odpovědnost za druhého člověka, mohu ho tím snadno připravit o jeho svobodu. Péče rodičů o dvacetileté "děti" patří mezi nejběžnější karikatury takové "odpovědnosti", která si na druhých ve skutečnosti řeší svoji vlastní prázdnotu, případně nedostatek smyslu. Pozná se nejčastěji podle toho, že "pečujícího" vůbec nezajímá, jaké starosti má jeho svěřenec, ale chce sám rozhodovat i o tom, co jsou a smějí být jeho starosti.

Proto musí etika odpovědnosti pedantsky trvat na principu řeči a rozhovoru: první a nejdůležitější podmínkou každého přebírání odpovědnosti je schopnost slyšet a poslouchat, "brát druhého vážně". Za druhé se nesmí nikdy vytratit, že jde o přebírání odpovědnosti za výsledek: teprve ten rozhodne, zda se podařilo, a žádné "já to myslel jinak" tu nemůže být omluvou.

Odpovědnost může člověk brát nejen za lidi, ale odjakživa ji bral i za věci: za pole a zahradu, za živnost a podnik, za nějakou činnost nebo dokonce instituci. Ani bez toho se lidská společnost neobejde. Tady ovšem hrozí nebezpečí opačné: že člověk své "věci" sám propadne, že se v ní ztratí. Všem různým modalitám převzaté odpovědnosti je však společné to, že se zde jednající člověk v přítomnosti zavazuje k něčemu, co teprve bude. Co je z povahy věci náročné, něco od něho chce a nikdo přesně neví, co ještě bude chtít, a přitom předmětem závazku není žádné "kolik", nýbrž výsledek. Převzetí odpovědnosti tak v

každém případě přesahuje obzor dohlédnutelného rizika a je rozhodně sázkou, krokem do neznáma. Může si to rozumný člověk dovolit?

5. Odpovědnost - a co s ní?

Řekli jsme, že člověk, který se zavazuje a přijímá odpovědnost, na sebe bere značné "podnikatelské riziko". Nemůže totiž předem vědět nejen jak to dopadne, ale ani co všechno to od něho bude vyžadovat. Nemá v hrsti nejen výsledek, ale nemůže udělat ani přesnější kalkulaci. Zavázal se, že udělá "všechno, co je v jeho silách". Ale i když to skutečně udělá, není vůbec jisté, že dosáhne slíbeného výsledku. A přece se **bez** takových **nepodmíněných závazků do budoucna žádná lidská spolupráce neobejde**, neobejde se bez nich žádná rodina a kdokoli se do něčeho závažnějšího pouští, hledá ze všeho nejvíc právě tohle: něco, na co se může spolehnout. Proto je právě tato oblast také hlavním rejdištěm podvodníků: sňatkových, podnikatelských, bankovních. U podvodníků je věc z etického hlediska poměrně jasná, často dokonce i z hlediska trestního práva. Ale vážným **etický problém je otázka obrácená: jak se může člověk zavazovat k něčemu, čeho konec nelze dohlédnout?** Jak může brát odpovědnost za někoho a něco, když výsledek a úspěch nezáleží jen na něm? Může takovou odpovědnost vůbec nést?

Závazek a slib do budoucna je krok nepochybně "transcendentní", jímž člověk v každém případě přesahuje své současné možnosti a dokonce i svůj obzor, dohled. Nejenže neví, zda se mu jeho předpoklady nezhroutí, zda ho jiní nepodvedou nebo zda nepřijde zemětřesení, ale přísně vzato nemůže vědět ani to, zda ho celá věc po čase neomrzí. To je také důvod, proč se lidé při takových krocích často opírají o veřejnost, doprovázejí svá rozhodnutí různými obřady a snaží se aspoň jednou rukou opřít o něco mimo sebe, co je v okamžiku váhání jaksi podrží. **Slovo "přísaha" přesně vyjadřuje tuto zoufalou potřebu, "sáhnout si" na cosi pevného**. Schopnost i ochota k takovým krokům je právě tak nezbytná jako vzácná. V moderních společnostech, kde lze žít a přežít v daleko jistějším a pohodlnějším postavení závislého zaměstnání, se také ochota něco "podnikat na vlastní pěst" - čili brát na sebe ničím neomezenou odpovědnost za výsledek - zřetelně vytrácí. Ani vidina lepších příjmů a vyšších výdělků nevyváží břemeno závazku, který má člověk na svém vlastním krku a nemůže se ho nijak zbavit. Jakkoli tedy čtenář novin a divák televize denně touží po tom, aby se podvodníkům tvrději šlapalo na krk, dlouhodobá starost každé moderní společnosti blahobytu je spíš opačná: jak to udělat, aby se lidé nebáli riskovat a "podnikat"?

Totéž přirozeně platí nejen o "podnikání" živnostenském nebo hospodářském, ale ještě silněji i o **"podnikání" životním, jako je třeba oženit se a mít děti**. Neboť právě zde se lidé "berou" se vším všudy, **zakládají společnost s ručením neomezeným**, protože to jinak nejde: zatímco každý hospodářský či obchodní provoz se dá vždycky nějak prodat nebo v nejhorším prostě ukončit, s dětmi to možné není. Anonymní statistická čísla o poklesu porodnosti v bohatých zemích i **nový fenomén tzv. "singles" výmluvně dokládají, jak ochota k životnímu "podnikání" s neomezenou odpovědností v těchto společnostech klesá. Zároveň také hmatatelně dokládají, že bez této ochoty se lidské společnosti nemohou ani fyzicky udržet.**

Zmínili jsme se už o tom, že na tomto vývoji se silně podílejí změněné životní podmínky v průmyslových, městských společnostech. Ty se ovšem našeho tématu přímo netýkají. Na co však etika odpovědnosti odpověď hledat musí, je otázka po tom, co by přijímání nepodmíněné odpovědnosti učinilo ne snad pohodlnějším, ale vůbec přijatelným, možným. I zde se budeme moci opřít o tisícileté zkušenosti.

Když král David ze střechy svého paláce zahlédl koupající se Batšebu, cosi se s ním přihodilo. Krásná dívka se ho "dotkla" a David se pustil do podniku s nedohlednými důsledky. Kdyby se k tomu byl v té chvíli nachomýtl nějaký staromládenecký spekulativní rádce, mohl mu to třeba rozmluvit. Mohl by mu vysvětlit kategorický imperativ a z příběhu by tak sešlo. David mohl v klidu zestárnout a umřít jako slušný člověk. Nic takového se nestalo a David se zamiloval - se všemi důsledky. Potřeba zachovat královské dekórum ho pak vedla od milostného dobrodružství přes lež a podvod až k neobyčejně podlé úkladné vraždě. To všechno vlastně jen proto, že ani on nechtěl za žádnou cenu "ztratit tvář" - a tato cena se neustále zvyšovala. Až potud je celý příběh vlastně tragédií - jen s tím rozdílem, že David si jako tragický hrdina vůbec nepřipadá: je zřejmě s milovanou Batšebou a novorozeným dítětem na vrcholu blaha. Kdyby při tom zůstalo, byl by celý příběh nejspíš dávno zapomenut, anebo nanejvýš jen jedním ze stovek podobných příkladů zvůle mocných, jak je má na mysli třeba Sókratés v Gorgiovi. Příběh se však vyvine úplně jinam. David je energický panovník, typický extrovert, a jeho svědomí musí dostat pomoc zvenčí. Poskytne mu ji Nátan, který ho lehce sentimentálním příběhem o bohatém a chudém vyprovokuje k rozsudku smrti - a pak mu jenom odhalí, že ho vyřkl sám nad sebou.

Teprve v této chvíli začíná skutečné drama. Orientální despota si s nepříjemným svědkem své ničemnosti mohl jistě poradit, ale neudělal ani to. Zřejmě teprve v této chvíli skutečně uviděl, co se stalo, vzpomněl si na zabitého poctivce Uriáše a zděsil se sám sebe. Místo aby ale spáchal harakiri, jak by jeho situaci odpovídalo, lehne si na zem, nejí a nespí a prosí Hospodina o odpuštění. Toho se mu nakonec dostane, i když chlapeček musí zemřít. Ani tato závěrečná fáze nemá se spravedlností nic společného a osvícenskýmA přece se právě zde stalo cosi světodějného: Davidovo pokání dosáhlo odpuštění. Úkladný vrah zůstane přesto - a možná dokonce právě proto - největším hrdinou židovské tradice. Ovšem s jednou podmínkou: že se o jeho ničemnosti budou všecky židovské a později i křesťanské děti učit ve škole.

Davidův příběh s Uriášem a Batšebou znamená další podstatný krok na cestě k etice odpovědnosti. Předně ji zřetelně odděluje od pravidel, norem a práva. Žádný zákonodárce nemůže přijmout pravidlo, podle něhož by se Davidův čin dal ospravedlnit. V očích každého vnějšího soudce zůstane zločinem. Ale lidem, kteří slyší výzvu okamžiku, kteří se pouštějí do nejistých podniků, dává do té doby neslýchanou naději. Říká jim, že žádná situace, do níž je jejich odvaha a ochota brát na sebe riziko podnikání může dovést, není úplně beznadějná. Vždycky tu zbývá ten poslední a nejcennější "opravný prostředek", který možná neuchrání člověka před vnějším trestem, ale může ho zbavit viny a hanby. Účinněji než sebevražda důstojníka. Samozřejmě jen při dodržení několika nesnadných podmínek. Svůj čin si musí předně pamatovat a přičítat. Musí být schopen ho uvidět novýma očima jako tu ničemnost, které si předtím možná nevšiml. Na to se ovšem nesmí vymlouvat: byla a je to jeho ničemnost. Pokud se k této neodčinitelné vině otevřeně přihlásí a dá i jinak zřejmě najevo, co si o ní myslí, může mu být odpuštěno.

Etika odpovědnosti je pro člověka možná jen tehdy, je-li doplněna dvěma dalšími bytostně etickými a časovými fenomény: lítostí a odpuštěním. Bez nich si ji smrtelník nemůže dovolit, a i kdyby ji chtěl hlásat, stane se nutně jen nelidskou karikaturou svobodného jednání - jako v antické tragédii. Tajemný - a přece nepochybně skutečný - fenomén odpuštění se nedá nikdy převést do forensního jazyka práva: zůstane vždycky neprávem. A přece ho lidské společnosti potřebují tak nutně, že musely i do práva zavést aspoň jeho vnějškovou karikaturu, institut promlčení. Ten prostě pragmaticky reflektuje skutečnost, že i lidská paměť je konečná a pomíjivá. Ani zločin tedy není věčný, nýbrž zapomene se a vytratí. V odpuštění je tomu ovšem právě naopak: "abych mohl dosáhnout odpuštění, musím si přesně vzpomenout" (V. Jankélévich). Viděli jsme, že pouhé rozpomenutí ještě zdaleka nestačí a lítost i odpuštění lze také předstírat. Ale sama možnost odpuštění je nezbytnou součástí etiky odpovědnosti - přinejmenším pro konečnou rozumovou bytost. Je tak paradoxně podmínkou možnosti skutečné etiky jako hledání toho nejlepšího. Etiku či skutečnou mravnost jako zásadně odlišnou od spravedlnosti a práva neudržují při životě mravokárci se zdviženými prsty, nýbrž lidé, kteří dokáží svých vlastních ničemností litovat a cizí provinění vůči sobě odpouštět. Jen platným odpuštěním je totiž zlo, jemuž se jednající člověk sotva dokáže vyhnout, skutečně a definitivně (byť dodatečně) sprovozeno ze světa.

Jürgen Paul

se před 58 lety narodil ve Frýdlantu. Žije v Liberci U Lomu na soukromém pozemku, kde ho majitel nechává i s dalšími 2 spoluobyvateli žít, pokud se chovají slušně. U Lomu žije se svou přítelkyní Hanou Polívkovou už 11 let, s níž se seznámil v Liberci na Rybníčku, a mladším mužem Radkem Lankem. Jürgen postavil sobě a Hance malý dřevěný domeček o jedné místnosti (zhruba 2 x 3 m).

Jürgen je svobodný. Než šel poprvé do vězení, jeho přítelkyně otěhotněla. Po jeho návratu již žila s jiným mužem, se kterým Jürgenova syna vychovávala. Nyní mu je 30 let a pobývá v obci Jesenný.

Jürgen má střední odborné vzdělání s výučním listem pro práci horníka. A jako horník se i živil do té doby, než se zavřely šachty. V důsledku toho přišel o práci. Hledal si nové zaměstnání, ale jednalo se vždy o brigády, které neměly dlouhého trvání. Pracoval i ve Škodě, Poldovce, Třineckých železárnách, v chemických provozech i na statcích. Jako horník si vydělával 12 – 15 000 CZK měsíčně, měl tudíž slušný příjem. Své neštěstí připisuje vysoké nezaměstnanosti a hlavně společnosti, nepřipouští svou chybu.

Za komunismu byl Jürgen zhruba celkem 19 let ve vězení. Většinou se jednalo o rvačky v hospodě a drobné krádeže, kdy strávil za mřížemi 1 rok nebo půl roku. Nejdelší doba, kterou strávil ve vazbě je 7,5 roku. Posledních 11 let je na svobodě a zásluhu připisuje své přítelkyni Hance. Poslední střet se zákonem nastal nedávno, kdy byl obviněn, že ukradl ze zahrady utopence. Byl odsouzen k 100 hodinám prospěšných prací. Odpracoval 88 hodin, potom měl v daném prostředí problémy s vedoucí, tak nenastoupil do práce na zbylých 12 hodin. Proto byl odsouzen k 6 dnům vězení.

Jürgen je bezdomovcem již 19 let. Nyní si vydělává peníze sběrem železa. Jürgen se svou přítelkyní využívají služeb nízkoprahového centra Naděje v Liberci, kam se chodí jedenkrát za 14 dní osprchovat, najíst se a někdy dostanou čisté oblečení.

O jídlo není nouze, místní obyvatelé jim nosí plné igelitové tašky s potravinami a někdy i oblečením. Jak Jürgen řekl „po mně lítaj tašky jídla z oken“.

Jürgen je katolík a v příbytku jim visí na stěně obrázek panenky Marie. Každý den poslouchá rádio a zjišťuje, co se děje ve světě a v jaké ekonomické situaci se stát vyskytuje. Nepřipomíná typického bezdomovce ani vzhledem, o který pečlivě dbá. V brzké době začne pobírat důchod.

Jürgen prohlašuje, že je „velice spokojený“ se svým způsobem života. Někdy se cítí nervózní, protože mu chybí práce. A zároveň vzkazuje mladým lidem „přeju jim hodně štěstí, lásky, a aby nedopadli tak, jako já… aby nežili tak hnusnej život, jako jsem měl já…“.

Hana Polívková

Už 11 let žije s Jürgenem Paulem stávajícím způsobem života. Ve svých 52 letech je velmi nemocná, pohybuje se za pomoci vozíčku a špatně artikuluje, protože měla před 5 lety částečnou mrtvici. Oporu má v Jürgenovi, který se o ni stará a dbá na to, aby byla vždy v suchu a teple. Hanka má k dispozici dokonce dva vozíčky, jeden dostala v nemocnici v Liberci a jeden jí Jürgen sám koupil za peníze, které našetřil sběrem železa. Jürgen Hanku i koupe 1 x za 14 dní v azylovém domě Naděje v Liberci.

Vychodila základní školu. Dříve pracovala na statcích a v hospodách jako servírka. Měla manžela a syna. Syn zemřel následkem utonutí v řece. Nedlouho potom zemřela i její maminka a manžel.

Před zhruba15 lety spadla z okna a pobírala invalidní důchod. Z neznámého důvodu jí byl důchod odebrán a Hanka tím přišla o možnost svého příjmu. Našla si přítele, který byl německé národnosti, ale nechoval se k ní hezky, z počátku ji velmi kritizoval, až došlo i na fyzické násilí. Rozhodla se, že od něj odejde a skončila na ulici, kde ji nalezl Jürgen v Liberci na Rybníčku na lavičce.

Podle výpovědi Jürgena, Hanka má v polovičním vlastnictví velký dům v Liberci. Rodina (od bratra) jí prý nechce peníze za dům vydat a soudně by celá záležitost trvala příliš dlouho, proto se Hanka nyní spokojí s důchodem, který nyní pobírá. Ale ani nemoc Hance nezabrání kouřit cigarety a pít alkohol.

Radek Lank

Radek je narozen v březnu roku 1977 v Teplicích a v době rozhovoru mu bylo 34 let. Je svobodný a bezdětný. Žije již tři roky s Hanou Polívkovou a Jürgenem Paulem v Liberci u Lomu na soukromém pozemku. Žije v karavanu, který mu poskytla sestra. Radek je alkoholik, nezdráhá se napít již dopoledne a přiznává, že je opilý každý den.

Vystudoval střední odborné učiliště, obor malíř – lakýrník. Ale nikdy se jako malíř neživil. Pracoval ve Škodě, a.s. Poté se zabýval zedničinou. Za svůj život odpracoval maximálně tři roky. Bydlil s maminkou, která ovšem z jeho počinů neměla radost, možná to ho přimělo, aby zkoušel další a další zaměstnání. Alkohol i kouření marihuany mu tolerovala, ale když začal brát pervitin, byla výrazně proti. Aby matka Radka od pervitinu odtáhla, přestěhovali se před 11 lety (v jeho 23 letech) do Liberce. Svým způsobem změna prostředí pomohla, začal „pouze“ mnohem víc pít alkohol.

Před třemi lety mu maminka zemřela , přišel o byt a nutně potřeboval peníze, proto ukradl 100.000 Kč a nastoupil na 2 roky do výkonu podmíněného trestu. A zřejmě souhra všech těchto událostí, nechuť chodit do práce a láska k alkoholu přivedly Radka do současné situace. V práci nezůstal kvůli alkoholu a svobodě, kterou mu tento způsob života skýtá. Radek vidí svobodu v tom, že si může dělat, co chce a nemusí se ohlížet na druhé. Na druhou stranu svobodný není, protože má půl milionu dluhů, které ho svazují. Od té doby, co žije s Jürgenem a Hankou, nemá potřebu krást, protože lidé jim nosí jídlo i oblečení. A co nedostane, to najde.

Radek má sestru, která se živí jako rehabilitační sestra. Jednou za čas ji navštíví a ona mu dá peníze (zhruba 200 Kč). Podmínkou je, že musí přijít čistý a střízlivý.

Radek říká, že je se svým životem naprosto spokojen a líbí se mu, že jeho den začíná kolem třetí hodiny odpolední hrnkem červeného vína a cigaretou. Jediné, co by si přál mít, je rodina, což se bohužel s jeho způsobem života vylučuje.

FINANČNÍ GRAMOTNOST

TÉMA	Ekonomická gramotnost
CÍLOVÁ SKUPINA	Žáci SŠ a ZŠ (8. a 9. třída), ideálně skupina 10 – 12 osob
CÍLE	**C1:** Seznámit žáky s ekonomickou gramotností. **C2:** Seznámit žáky s životním příběhem Jürgena. **C3:** Ukázat následky nevhodného ekonomického smýšlení. **C4:** Žáci se sami zamyslí nad výdaji a příjmy rodiny i jednotlivce.
OČEKÁVANÉ VÝSTUPY	**SKA** (dovednosti, znalosti a postoje) **S:** Žáci umí spolupracovat ve skupinách a sdílet své nápady, zkušenosti. Umí vyčíst ze základních údajů nevyřčené. **K:** Žáci získají znalosti o tom, co je pro člověka důležité. Znají výdaje a příjmy rodiny a jedince. Žáci vědí, kam mohou vést dluhy a zadluženost. **A:** Zodpovědný postoj k vlastnímu finančnímu rozhodování. Možná změna v postoji k lidem s nedostatečnými možnostmi.
POMŮCKY	Co vše potřebujete k provedení workshopu? ✓ Interaktivní tabule – pro film ✓ Flipcharty ✓ Markery ✓ Polštáře ✓ Bonbony
DOPORUČENÉ VSTUPNÍ ZNALOSTI	**Učitele:** Orientace ve finanční tématice. Zkušenosti práce s dětmi. Osobní zkušenost s bezdomovci. **Žáka:** Osobní zkušenost s bezdomovci výhodou. Žáci vědí, co si představit pod pojmem „výdaj, příjem, zadluženost“.
INSTRUKCE	✓ Projekt a lektor *(5 minut)* ✓ Icebreaker + name game *(10 min)* ✓ Evokace: video (5 min) ✓ Text: rozstříhaný příběh, složit dohromady a společně přečíst *(10 minut)* ✓ Škálování: žáci se zamýšlí nad situací bezdomovce i jejich vlastní *(15 minut)* ✓ Pauza *(10 minut)* ✓ Energizer *(5 minut)* ✓ Flyingposters: příjmy, výdaje, zadluženost *(15 minut)* ✓ Prezentace flyingposterst *(10 minut)* ✓ Diskuse: jak se cítili, zda měli problémy, co Vánoce *(10 minut)* ✓ Evaluace: co se jim líbilo, nelíbilo, co si odnesli z wsp *(5 minut)*
POZNÁMKY	Podstatné info k tématu: Mít připravené energizery navíc.

Podrobné instrukce

1. Představení

Na začátku hodiny se lektor představí a rovněž představí i organizaci, projekt a cíl projektu. Je vhodné přinést nějaké informační letáky o organizaci. Následné aktivity probíhají v kroužku, aby měli všichni stejné šance.

2. Energizer + seznamovací hra

Pro probuzení a povzbuzení žáků může lektor začít nějakým rychlým energizérem. Žáci obvykle získají lepší náladu a větší chuť do práce. Pokud lektor žáky nezná, je vhodné dodat seznamovací hru se jmény. Příkladem může být situace, kdy si žáci nalepí na sebe papírovou pásku a poté se obcházejí a každý napíše druhému písmenko z jeho jména, které i on sám má ve jméně. Výsledkem je, že všichni žáci mají na sobě jmenovky.

3. Otázka

Před videem se lektor žáků optá, zda již měli nějaké zkušenosti s bezdomovci, zda je potkávají a kde. Vhodné pro uvedení do problematiky.

4. Evokace

Následnou částí workshopu je ukázka videa, není potřeba celé, slouží jen pro zdůraznění, že se jedná o konkrétní osobu. Žáci tak budou mít blíž k danému bezdomovci, než kdyby se jednalo pouze o někoho naprosto neznámého.

5. Práce s textem

Žáci utvoří 3 skupinky. Rozdělení může probíhat podle vylosované barvy bonbonů. Do každé skupinky obdrží rozstříhanou jednu třetinu příběhu Jürgena. Jejich úkolem je příběh sestavit. Lektor je vybídne, aby přečetli jednotlivé části tak, jak jdou chronologicky za sebou. V případě nejasností se lektor dotazuje žáků na určité detaily, které bylo možné přeslechnout.

6. Škálování

Před samotným škálováním je třeba zdůraznit, že žádná odpověď není špatná. Záleží pouze na názoru žáků. Lektor pokládá jednotlivé otázky či tvrzení a žáci se staví do rohů místnosti podle toho, jaký zaujímají názor na danou problematiku.

Otázky si lektor může sestavit podle sebe nebo může použít následující:

a) Je Jürgen šťastný? Cítí se dobře? – Ano, Ne. (Proč?)

b) Žije si teď lépe, než kdyby bezdomovcem nebyl, chodil do práce a měl rodinu? – Ano, Ne.

c) Kdo může za jeho situaci? – On sám. Společnost. Blízcí, kteří mu nepomohli

d) Myslíte si, že by nyní Jürgenovi prospěla finanční pomoc? – Ano. Ne. (Čím?)

e) Myslíte si, že kdyby Jürgen před 20 lety našel vhodnou práci, že by z něj byl přesto nyní bezdomovec? – Ano. Ne. (Proč?)

f) Mohl Jürgen tehdy zabránit své nynější situaci, tedy tomu, aby se z něho stal bezdomovec? – Ano. Ne. (Jak? Proč ne? Síla osudu?)

g) Co bylo pro Jürgena zlomovou příčinou, že se poté stal bezdomovcem? – Vězení. Ztráta zaměstnání. Neměl rodinu, která by ho podpořila. Jiný důvod.

h) Stal by se z Jürgena bezdomovec, i kdyby měl vyšší vzdělání a uměl zacházet s penězi? Ano. Ne.

i) Pokud byste vy ztratili několikáté zaměstnání, myslíte, že byste také skončili na ulici? - Ano. Ne. (Proč? Jaké jsou důvody? Co by vám pomohlo? Co by vás odradilo od „normálního“ života?)

Je vhodné se ptát žáků, proč zastávají tento názor a jak by se k tomu postavili sami. Během dodatečných otázek se může stát, že žáci svůj názor ještě změní. Je důležité nesoudit jejich názory a smýšlení.

7. Pauza

Lektor si promyslí, jak dále s žáky pracovat, zda pozměnit nějakou část programu a jakým způsobem.

8. Energizer

Lektor žáky opět nabudí k práci energizérem.

9. Flyingposters

Na tuto aktivitu je třeba přestavět třídu tak, aby byly k dispozici 3 stoly a kolem příslušný počet židlí. Žáci jsou rozděleny do skupin, mohou zůstat v těch samých skupinách, jako byly během aktivity s textem. Na každý stůl se položí flipchart (nebo velký papír) a fixy. Na každém flipchartu je již předem napsáno téma: Jaké jsou příjmy rodiny? Jaké mohou být výdaje rodiny? Kam může vést zadluženost? Žáci si sednou ve skupinkách ke stolům a je jim vysvětleno, co mají kam psát. Žáci píší, cokoliv je napadne, jedná se o brainstorming, mohou i kreslit. Po pěti minutách se vystřídají a sednou si k dalšímu flipchartu, po dalších pěti se opět otočí, až se vrátí k původnímu. Přečtou si, co ostatní poznamenali k jejich tématu a připraví si krátkou prezentaci svého flipchartu. Vyberou to nejdůležitější. Prezentace by měla být zhruba na 2 minuty.

10. Diskuse

Následuje diskuse v kroužku, která navazuje na prezentaci flipchartů. Skončí se u zadlužení, je vhodné opět navázat na problematiku bezdomovectví. U diskuse žáci opět sedí v kroužku na židlích a dostanou možnost se vyjádřit, jak se cítili během brainstormingu, zda to pro ně bylo těžké nebo jednoduché. Zda vědí a uvědomují si, kolik má rodina výdajů. Je zapotřebí, aby si byli vědomi toho, že zadlužení vzniká, pokud výdaje jsou vyšší než příjmy. Pro některé to může být citlivé téma. Hodí se upozornit na současnou situaci, pokud je příhodná, například období vánoc, zvyšující se období půjček, hospodářská krize, aj.

11. Evaluace

Evaluace probíhá formou zapisování na připravené flipcharty. Na jednom je zakreslené srdce a znázorňuje, co se žákům líbilo. Na dalším je zakreslená černá bota a značí, co se žákům nelíbilo a rádi by z workshopu „vykopli“ nebo změnili a na posledním je kufr, pod kterým si žáci mohou představit, co si z hodiny odnesli (vědomosti, dovednosti, změnu postojů). Žáci mohou na flipcharty libovolně zapisovat i kreslit, co jim přijde na mysl.

12. Závěr

Na závěr lektor může žákům poděkovat za spolupráci a sdílení jejich zkušeností a pozvat je na webové stránky projektu a organizace, kde mohou najít další informace, pokud budou mít zájem o jiný workshop.

Komentář

Škola: 2. Stupeň ZŠ – 8. Ročník / 9. ročník

Workshop: Finanční gramotnost

Část osobní

V krátkosti popište průběh workshopu

Děti byly na workshop připravené, těšily se, pracovalo se mi velmi dobře. Byla jsem naprosto nadšená. Bedlivě naslouchaly příběhu Jürgena i Aničky. Děti jevily o danou problematiku zájem. Během aktivit se zamýšlely nad svým vlastním životem. Během diskuze se nebály projevit.

1. Pokuste se definovat největší úspěch vašeho workshopu:

Děti si skutečně něco z workshopu odnesly a zamyslely se nad svou vlastní situací a nad situací rodiny.

2. Pokuste se definovat největší neúspěch vašeho workshopu:

Nedostatek času, potřebovala bych o 5 minut více.

3. Jakým způsobem jste upravili workshop na konkrétní cílovou skupinu?

Snažila jsem se jim vysvětlit konkrétní úkoly tak, aby jim byly naprosto srozumitelné a aby žáci věděli, co si pod tím mají představit.

4. Co byste doporučili dalším lektorům uvádějící tento workshop?

Je potřeba žáky předem namotivovat, aby věděli, co je bude čekat. Je třeba pracovat s menší skupinkou (kolem 12 žáků).

Část formální

1. Pokuste se vymezit výstupy (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje) pro žáka. Použijte i výsledky z evaluace žáků:

Žáci si uvědomili možnosti nesprávného hospodaření s penězi v rodině. Jak je potřebné umět si vzájemně pomáhat. Žáci zaujali i jiný postoj k nahlížení na bezdomovce, zjistili, že i oni jsou lidé s vlastními city a prožitky a ne všichni bezdomovci se chovají stejně. Žáci vědí, že i jejich výdaje jsou nedílnou součástí výdajů rodiny a i to může mít vliv na zadlužování. Žáci poznali, kam až dluhy a zadlužování může vést a jak se proti tomu může člověk bránit.

2. Co se žákům líbilo?

Hry na seznámení. Příběh Jürgena – promítnutí skutečného života do „vyučování“. Závěrečná diskuze.

3. Co se žákům nelíbilo?

Nic neuvedli.

4. Proč si myslíte, že tomu tak bylo?

Byli dostatečně motivovaní a workshop si užili.

5. Jak jste vnímali svoji pozici lektora? Jaký jste zvolili přístup a jak ovlivnil průběh workshopu? Udělali byste něco jinak? Jak?

Přestože jsem zaujala pozici lektora, který přišel z vnějšího prostředí, žáci mě přijali velmi kladně. Vždy se snažím přizpůsobit workshop žákům do takové míry, jak to je možné, aby se cítili dobře a v příjemné atmosféře byli ochotni více kreativně uvažovat. V rámci škálování jsem se jim snažila ukázat i jinou možnost, situaci, názor a podložila jsem to příkladem. V tu chvíli přemýšleli nad změnou situace, ale rozhodně jsem se nesnažila změnit jejich názor. Opakovala jsem, že v těchto situacích jsou všechny názory správné. Nic bych nezměnila, během workshopu jsem se cítila příjemně a podle evaluace si to i žáci výborně užili a poznali něco nového.

ZÁCHRANNÁ SÍŤ

TÉMA	Záchranná sociální síť
CÍLOVÁ SKUPINA	Žáci ve věku od 13 do 18 let, ideálně skupina 12 osob
CÍLE	**C1:** Žáci chápou nebezpečí sociální exkluze pro každého jedince si uvědomují vlastní odpovědnost za rozhodnutí, která v životě učiní a zároveň rozumí složitosti rozhodování. **SC1:** Žáci si uvědomují lidskou hodnotu každého jedince. **C2:** Žáci ví, kam se mohou v případě potřeby při nesnadných životních situacích obrátit.
OČEKÁVANÉ VÝSTUPY	**SKA** (dovednosti, znalosti a postoje) **S:** Žáci jsou schopni kritické analýzy textu a informací **K:** Žáci získají přehled o možnostech záchranné sociální sítě **A:** Žáci si uvědomují možnost vlastní participace při pomoci druhým, rozvíjí svoji empatii a asertivitu
POMŮCKY	✓ Rozstříhaný příběh ✓ Pokyny ke scénkám ✓ Video ✓ Interaktivní tabule ✓ Tabule, markery, flipcharty
DOPORUČENÉ VSTUPNÍ ZNALOSTI	**Učitele:** znalost záchranné sociální sítě (magistrát, charita, úřad práce, Linka bezpečí, výchovný poradce, metodik prevence atd.), neziskových organizací a dalších institucí pracující s dobrovolnictvím v kraji **Žáka:** žádné, pouze osobnostní vyzrálost umožňující vstup do diskuse a schopnost introspekce (vhodné i pro učňovské obory)
INSTRUKCE	✓ Představení LOSu a projektu (5 minut) ✓ Ice breaker + name game (10 min) ✓ Rozdělení do pracovních skupin (3 minuty): ideálně tři skupiny po čtyřech ✓ „Typický bezdomovec“ (20 minut): - kresba - zamyšlení o čem, přemýšlí, jak se cítí, jak ho vnímá okolí, jak se mu dá pomoci - prezentace skupin ✓ Video (7 min) ✓ Přestávka (10 min) – vystavení kreseb „typického“ bezdomovce ✓ Příběh Jürgena (10 minut): sestavení příběhu z rozstříhaných částí textu ve skupinách, následná diskuse ✓ Scénky (25 minut) - maximálně 3 minuty na zadané téma - sehrání scének - reflexe ✓ Shrnutí a reflexe WS (10 minut): - Co si odnáším - Co se mi líbilo - Co se mi nelíbilo

Podrobné instrukce

1. Úvod

Na začátek workshopu je vhodné zařadit buď ice-breaker, nebo name game, pokud se skupina nezná.

2. Rozdělení do skupin

Rozdělíme účastníky do skupin pomocí některé z rozdělovacích metod či her (tečkovaná atd.)

Skupinová práce – kreslení typického bezdomovce

Do skupin rozdáme fixy a flipcharty. Požádáme žáky, aby namalovali (schematicky) pro ně typického bezdomovce, kterého podle dalších pokynu popíší.

U hlavy – Co si myslí? O čem přemýšlí?

U srdce – Co cítí? Jak mu je? Co ho těší? Co ho trápí?

Okolo – Jak ho vnímá okolí? Co o něm říká? Jak se k němu staví?

Pod nohami – Jak se mu dá pomoci? Jak si může pomoci on sám?

Po nakreslení a popsání bezdomovce jednotlivé skupiny prezentují výsledek své práce. Všechny výkresy budou během přestávky vystaveny.

3. Projekce videa

Účastníci shlédnou video s příběhem Jürgena Paula.

4. Přestávka

Během přestávky jsou vyvěšeny kresby „typických bezdomovců“.

5. Práce s textem

Do skupin rozdáme rozstříhaný text s životním příběhem Jürgena, který musí účastníci složit. Vodítkem je i video, které viděli před přestávkou.

Následuje diskuse o tom, co může člověka přivést k tomu, že žije na ulici atd.

6. Scénky

Do skupin rozdáme rámcové scénáře jednotlivých scének. Úkolem skupin je vytvořit scénku na dané téma v délce maximálně 3 minuty. Důležité je, aby se sehrání scénky zúčastnili všichni členové skupiny, pro stydlivé připravíme i vedlejší role. Po odehrání scénky nehodnotíme, všem zatleskáme.

Následuje reflexe, ve které shrneme různé druhy institucí, které patří do záchranné sociální sítě.

TÉMA - „TÁTA ZTRATIL PRÁCI“

ČAS – 3 MINUTY

ROLE – táta, máma, pracovník/pracovnice Úřadu práce, dítě

ÚŘAD PRÁCE

- státní instituce
- hlavní činností je poskytování informací z oblasti pracovního trhu, evidence uchazečů o zaměstnání a evidence volných míst na pracovním trhu
- je zde možné vyhledat aktuální pracovní nabídku
- pracovníci ÚP pomáhají sestavit kariérní profil
- zajištění rekvalifikačních kurzů
- zprostředkování podpory v nezaměstnanosti při splnění zákonných podmínek

TÉMA - „RODIČE SE ROZVÁDÍ“

ČAS – 3 MINUTY

ROLE – táta, máma, dítě, pracovník/pracovnice Linky bezpečí

LINKA BEZPEČÍ

- pomoc dětem a mladým lidem v obtížných životních situacích
- bezplatná telefonní linka (116 111) z pevných linek i z mobilních telefonů
- dostupná po 24 hodin denně celý rok
- odborně proškolení konzultanti
- v první řadě chce volajícím poskytnout možnost „vypovídat se“ ze svých problémů a navrhnout možná řešení

TÉMA - „VYHODILI MĚ ZE STŘEDNÍ!“

ČAS – 3 MINUTY

ROLE – student/ka, máma, táta, výchovný poradce (metodik prevence)

VÝCHOVNÝ PORADCE

- poradenství při volbě povolání a výběru školy (střední i vysoké)
- řešení kázeňských přestupků

METODIK PREVENCE

- prevence sociálně patologických jevů (šikana, agrese, násilí, záškoláctví, závislosti, atd.)
- kontakty na specializovaná pracoviště

Komentář

Hodnocení účastníky proběhne formou nalepování papírku či vpisování na flipcharty. Vytvoříme tři – 1) srdce – co se mi líbilo, co se mě dotklo, 2) kufr – co si odnáším, co jsem se naučil, co jsem se dozvěděl, 3) bota – co se mi nelíbilo, co už nechci zažít, co bych vyškrtnul.

Komentář

Škola: ZŠ – 2. Stupeň – 9. ročníky

Workshop: Záchranná sociální síť

Část osobní

1. V krátkosti popište průběh workshopu (nikoli obsahově, ale reakce, postupy, přístupy, ...)

Worskhop probíhal podle plánu. Nejdříve ledolamka na stmelení kolektivu - Gordický uzel, poté rozdělení do skupin, kresba typického bezdomovce, video, sestavení příběhu Jürgena a následné hraní scének. Účastníci se aktivně zapojovali, reagovali vcelku pozitivně. Menší zájem jsem zpozorovala u poslední aktivity – hraní scének.

2. Pokuste se definovat největší úspěch vašeho workshopu:

Vzájemná participace a spolupráce u žáků, kteří spolu běžně nekomunikují.

3. Pokuste se definovat největší neúspěch vašeho workshopu:

Nedostatečná motivace a zapojení do poslední aktivity – hraní scének.

4. Co uděláte příště, abyste se vyvarovali/y neúspěchu?

Přesunula bych začátek workshopu do dopoledních či ranních hodin. Žáci jsou „čerstvější“ a mají větší chuť pracovat. Někteří už totiž byli myšlenkami někde jinde.

5. Kolik času jste věnovali přípravě? (na workshop, přípravě skupiny,...)

3 hodiny

6. Jakým způsobem jste upravili workshop na konkrétní cílovou skupinu?

Žádným – cílová skupina byla ideální (14-16 let).

7. Co byste doporučili dalším lektorům uvádějící tento workshop?

Věnovat pozornost především přípravě scének.

Část formální

1. Pokuste se vymezit výstupy (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje) pro žáka. Použijte i výsledky z evaluace žáků:

Vědomosti: Jak vypadá typický bezdomovec. Jak mu lze pomoci. Kam se obrátit v případě potřeby – záchranná sociální síť.

Schopnosti: Spolupráce a kritická analýza textu.

Postoje: Názor, že všichni bezdomovci nejsou špatní. Pocit, jak se mohou bezdomovci cítit.

Dobrý pocit.

2. Co se žákům líbilo?

Vzájemná spolupráce, video, divadelní scénky a příběh Jürgena, jehož část si každá skupina musela nejdříve poskládat na základě videa a poté ho odprezentovat ostatním.

3. Co se žákům nelíbilo?

Některým se nelíbilo zapojení do scének.

4. Proč si myslíte, že tomu tak bylo?

Workshop měli žáci 9. ročníku v odpoledním čase, místo odpoledního vyučování. Byli unavení a myšlenkami už někde jinde. Někteří mají problémy s vystupováním před třídou. Některým se jen nechtělo hrát.

5. Jak jste vnímali svoji pozici lektora? Jaký jste zvolili přístup a jak ovlivnil průběh workshopu? Udělali byste něco jinak? Jak?

Určitě bych nespojila dva deváté ročníky dohromady a poté je rozdělila na dvě skupiny. Příště bych si vzala jednu třídu a z té bych poté udělala dvě skupinky. Jednotlivé skupinky by měli menší počet žáků a lépe by se s nimi pracovalo. Druhou věcí, kterou bych změnila, je čas konání workshopu. Příště bych ho posunula do ranních (dopoledních) hodin.

ZODPOVĚDNOST ZA VOLBY

TÉMA	Zodpovědnost za volby
CÍLOVÁ SKUPINA	Žáci ve věku od 16 do 21 let (ideálně skupina 16 osob)
CÍLE	**C1:** Žáci si uvědomují vlastní odpovědnost za rozhodnutí, která v životě učiní a zároveň rozumí složitosti procesu rozhodování. **SC1**: Žáci si uvědomují společenskou odpovědnost, svoji roli občana. **Sc2:** Žáci ví, co mohou udělat pro rozvoj místa, ve kterém žijí a navrhuj konkrétní aktivity.
OČEKÁVANÉ VÝSTUPY	SKA (dovednosti, znalosti a postoje) S: Žáci jsou schopni kritické analýzy videa a informací S: Žáci jsou schopní introspekce a sebereflexe K: Žáci získají přehled o možnostech zapojení se do veřejného života K: Žáci znají teorii ledovce a princip fungování stereotypů A: Žáci si uvědomují přesah svých rozhodnutí a svůj vliv na nejbližší okolí, rozvíjí svoji empatii A: Žáci pracují na svém rozvoji skrze sebereflexi
POMŮCKY	Co vše potřebujete k provedení workshopu ✓ Model cibule ✓ Model ledovce ✓ Příběh ✓ Video ✓ Tabule, markery, flipcharty
DOPORUČENÉ VSTUPNÍ ZNALOSTI	**Učitele:** Teorie kultury jako metafory ledovce, neziskové organizace a další instituce pracující s dobrovolnictvím v kraji, mind mapping **Žáka:** žádné, pouze osobnostní vyzrálost umožňující vstup do diskuse a schopnost introspekce (vhodné i pro učňovské obory)
INSTRUKCE	**1.hodina** *Projekt a lektor* (5 minut) *Energizer* (10 min) *Evokace*: Video (10 min) *Diskuse*: Zapsat situace na tabuli pomocí mind map (10 minut) *Debriefing* *Vytváření vlastní osy* (10 minut) *Pauza* (10 min) – nalepení toho, kde se mohou mladí lidé zapojit (konkrétní aktivity, projekty, …!) **2.hodina** *Debriefing* zpracovávání osy (5 minut) *Skupinová práce* – model cibule (10 minut) *Prezentace* (10 minut) *Flying poster* (Kdo a co nejvíce ovlivňuje naše rozhodnování? Jak můžeme ovlivnit naše životy? Co můžeme dělat, abychom pozitivně ovlivňovali naše okolí? = 15 minut *Debriefing a evaluace* (ledovec)

Podrobné instrukce

1. Uvedení se (10 min)

Je vždy dobré zpočátku představit sám sebe a poté se seznámit i s žáky. K tomu se výborně hodí některá ze seznamovacích her, je však nutné mít v paměti časový aspekt. Z toho důvodu doporučujeme krátké a stručné uvedení hodiny a sebepředstavení, případně hru na jméno a vlastnost (viz příloha). Doporučujeme těm pedagogům, kteří už svoji třídu znají, aby začali krátkým energizerem či ice-breakrem.

1.Položení otázky (3 min)

Setkali jste se už s nějakou obtížnou situací ve vašem životě, kdy jste si nebyli jistí s vaším rozhodnutím? Pokuste se formulovat otázku, která vám tenkrát (nebo teď) zabraňuje klidnému spánku. Tuto otázku si složte do kapsy.

2. Puštění videa

Před spuštěním videa upozornit na následující úkol (ten napsat na flipchart či tabuli):

Pokuste se přijít na co nejvíce momentů, kdy se Jürgen rozhodl podle vás špatně, pokuste se najít mezníky v jeho životě a říct, kdy se mohl zachovat jinak a jak by se měl zachovat? (upravit dle cílové skupiny)

3. Debriefing pomocí mind map

Ptejte se na rekontrukci celého videa. Jednotlivé informace zaznamenávejte na tabuli do podoby myšlenkové mapy. Jakmile budete mít hotovo, zeptejte se žáků na špatná rozhodnutí, případně na mezníky v Jürgenově životě. Ty podtrhněte jinou barvou. V případě potřeby diskuse ze strany žáků nezapomínejte na čas, který máte k dispozici. Debriefing ukončete aplikací tohoto procesu na jejich vlastní životy. Můžete použít formulace typu: Představte si, že o vašem životě někdo natočil podobný dokument a chce po vás, abyste s ním pracovali stejně jako s příběhem Jürgena…

4. Tvoření osy

Zadejte žákům úkol: Pokuste se samostatně vytvořit osu vašeho života, zkuste si vzpomenout na důležitá rozhodnutí ve vašem životě, na důležité okamžiky, které určitým způsobem změnili váš život (případně použijte formulaci viz výše, a to v závislosti na vaší skupině).

V závislosti na čase doporučujeme rovněž tuto aktivitu reflektovat. Můžete použít následující otázky, které budete pokládat pomocí ,,mluvícího kamene“: Jak jste se cítili? Objevili jste o sobě něco nového? Jak se dá takové osy využít?

5. Přestávka

Během ní mohou žáci stále tvořit osu, případně ji graficky vylepšovat. Doporučujeme však rovněž, abyste nachystali propagační materiály, informační brožury, knihu vzkazů apod., které se vztahují k tématu workshopu.

6. Práce ve skupinách (10 minut)

Žáky rozdělíte do 6 skupin, bez ohledu na počet osob ve skupině (min. 2 osoby). Rozdělení doporučuji dělat co nejrychlejší, abyste žáky zbytečně neodváděli od tématu. Žákům rozdáte předkreslený model cibule (3 slupky) a zadáte úkol:

Pokuste se svá rozhodnutí a životní události rozdělit podle toho, nakolik jste měli možnost je ovlivnit (model cibule), diskutujte s kolegy a vzájemně se snažte usnadnit si výběr.

7. Prezentace (10 minut)

Snažíte se vytvořit jednu cibuli celé třídy, zároveň tím poskytujete prostor pro vyjádření k jednotlivým bodům.

8. Flying poster (15 minut)

Na 3 flipcharty napíšete následující otázky, které je možné (a doporučujeme to) zkrátit a upravit v závislosti na vaší skupině: Kdo a co nejvíce ovlivňuje naše rozhodování? Jak můžeme ovlivnit naše životy? Co můžeme dělat, abychom pozitivně ovlivňovali naše okolí?

Spojíte vždy dvě skupiny, ve výsledku tedy budete mít tři skupiny s minimálním počtem 4 osob. Každá skupina dostane flipchart s jednou z otázek. Žáci mají 5 minut čas na zodpovězení otázky na flipchartu. Doporučujeme, abyste stále chodili mezi skupinami, ujišťovali se, zda rozumí zadání, upozorňovali je, že pokud zvolí jednoho zapisovatele, bude to jednoduší apod. Po 5 minutách se budou flipcharty otáčet ve směru hodinových ručiček. Flipchart ze skupiny 1 posílají žáci do skupiny 2 atd. U druhého flipchartu ponechejte čas pouze 4 minuty. Po vypršení limitu opět posuňte flipcharty ve směru hodinových ručiček. Opět snižte čas o jednu minutu.

Doporučení: Čas odpovědi můžete řídit tím, že buď zapnete, nebo vypnete příjemnou hudbu.

Nakonec se vrátí flipchart na místo, kde začal. Úkolem skupiny je přečíst si informace z flipchartu a zvolit mluvčího, který ostatním bude prezentovat zapsané informace. Na toto zpracování dejte žákům 3 minuty.

9. Debriefing

Využijte zápisů na flipchartu k debriefingu skupiny. Využijte poslední bod k motivaci pro činnost a zapojení do občanského života. Upozorněte rovněž, že je důležité věnovat se i svému rozvoji a umět vybírat ty problémy, které jsme schopni ovlivnit. Upozorněte žáky rovněž na problém, který mají schovaný v kapse a jehož řešení by neměli odkládat, pakliže jsou schopni problém vyřešit. V případě, že neví, je dobré upozornit na to, že vždy mají kolem sebe lidi, kteří jim pomohou. Ideální samozřejmě je, pokud vy samotní jste ochotní jim doporučit odbornou pomoc, případně poradit.

10. Evaluace (5 – 10 minut)

Doporučujeme dvojí způsob evaluace:

a. Na flipchartech (předem připravené obrázky: srdce – co se vám líbilo; kufr – co si odnášíte; bota – co byste vykopli)

b. Závěrečný kruh, při kterém si sdělujete dodatečné informace, pocity, názory, …

Každý by měl mít možnost se vyjádřit.

TÉMA

Osobní rozvoj (volný čas jako nástroj osobního rozvoje)

CÍLOVÁ SKUPINA

Věková skupina: 15-21 let
Počet účastníků: ideálně 16 lidí (workshop se dá upravit i pro jinak velké skupiny, např. mohou dvě skupiny provádět workshop paralelně) – vyzkoušeno na skupině 24 vysokoškoláků (20 – 23 let)

CÍLE

C1: Seznámit žáky s životním příběhem Radka a pojmem volný čas.
C2: Účastníci si uvědomí, že způsob trávení volného času ovlivňuje jejich život (budoucnost).
C3: Účastníci vyjmenují (ve skupince) alespoň 7 způsobů rizikového trávení času / efektivního trávení volného času.
C4: Účastníci analyzují, jak tráví svůj volný čas a navrhnou změny.

OČEKÁVANÉ VÝSTUPY

SKA (dovednosti, znalosti a postoje)
S: Účastníci si naplánují „pozitivní“ změnu ve svém trávení volného času a realizují ji (nový zájem, častější sportování, méně časté dívání se na TV, PC).
K: Účastníci najdou souvislosti mezi trávením volného času a jeho důsledky a uvedou konkrétní příklady.
A: Zodpovědný přístup k trávení svého volného času.

POMŮCKY

Tabule nebo flipchart (křídy či fixy)
Kartičky (pro každého účastníka jednu)
Týdenní rozvrh
Příběh o Radkovi v psané podobě
Papíry a tužky pro účastníky
Balicí papír 4x

INSTRUKCE I

1. Příchod, představení lektorů (také představení LOS a projektu KZH, organizační info) a účastníků – icebreaker (jméno+zkušenost s bezdomovcem, vyjádření emoce...) (10 min)
2. Seznámení s Radkovým příběhem: rozdáme žákům Radkův příběh, každý si ho sám přečte a podtrhne si zásadní situace, které Radka nejvíce ovlivnily v jeho životě. „Které situace jste si podtrhli a proč?“ (10 min)
3. Účastníci se postaví na škálu dle toho, do jaké míry si myslí, že je možné dosavadní Radkův životní styl změnit – sami za sebe (myslím, že ano – myslím, že ne) a vyjádří proč. (5 min)
4. Na základě škály účastníky rozdělit do skupinek po 4 nebo 5 ti (tak, jak stojí účastníci vedle sebe, je rozdělit do skupin) a zadat další úkol - účastníci ve skupinkách dostanou za úkol domyslet možnou Radkovu budoucnost (tak, aby to bylo reálné). (10 min příprava + 5 min představení)
5. Přestávka (10 min)

.....

....

INSTRUKCE II

6. Energizer - rozdáme žákům kartičky s pojmy týkajícími se volného času. Úkolem každého žáka je vyjádřit pojem na kartičce neverbálně. Žáky tato aktivita rozdělí do čtyř skupin, ve kterých budou pracovat v dalších dvou aktivitách. (5 min)
7. Otevření tématu volného času: definovat si, co to je volný čas. Otázka pro skupiny: Co pro Vás znamená pojem volný čas? (Zatím nás nezajímá, jak konkrétně svůj volný čas tráví, jde o „definici“ volného času.) (10 min.)
8. Dále s účastníky ve stejných skupinách „definujeme“ efektivní a neefektivní způsoby trávení volného času a jejich možné důsledky na budoucí život. (10 - 15 min.)
9. Teď už se obrátíme konkrétně k trávení volného času každého žáka. V této aktivitě si každý z účastníků do týdenního rozvrhu zapíše své aktivity – měl by zaznamenat co nejpodrobněji svůj osobní rozvrh (škola, práce, cestování po městě, jídlo, hygiena, domácí práce, volný čas – konkrétně co a kdy) (10 min.)
10. Na základě sdílených informací každý žák navrhne reálnou změnu či změny v trávení svého volného č a s u (omezí něco, podpoří něco, přidá něco nového apod. – reálného!) tak, aby to šlo zapasovat do jeho týdenního plánu (konkrétní věta – výstup - co, kdy a jak změní (15 min.)
11. Evaluace: Na závěr workshopu jsme studentům poděkovali za spolupráci a poprosili jsme je o anonymní vyplnění krátké evaluace, která sestávala ze tří otázek.
    1) Která aktivita se Vám nejvíce líbila a proč?
    2) Co byste na workshopu změnili a proč?
    3) V čem byl pro Vás workshop přínosný? (10 min.)

Podrobné instrukce

1. Příchod, představení lektorů (také představení LOS a projektu KZH, organizační info)a účastníků – icebreaker (jméno+zkušenost s bezdomovcem, vyjádření emoce…)

Postavení všech do kroužku, každý účastník řekne své jméno a pantomimicky vyjádří svou zkušenost s bezdomovcem a současně tak vyjadřuje i emoci, která s tou danou zkušeností souvisí. Každý před tím, než se představí, zopakuje tři jména a zkušenosti tří předcházejících účastníků a pak představí sám sebe. (10 min)

2. Seznámení s Radkovým příběhem: rozdáme žákům Radkův příběh, každý si ho sám přečte a podtrhne si zásadní situace, které Radka nejvíce ovlivnily v jeho životě. „Které situace jste si podtrhli a proč?“ (10 min)

Radek Lank - příběh

Radek je narozen v březnu roku 1977 v Teplicích a v době rozhovoru mu bylo 34 let. Je svobodný a bezdětný. Žije již tři roky s Hanou Polívkovou a Jürgenem Paulem v Liberci U Lomu na soukromém pozemku. Žije v karavanu, který mu poskytla sestra. Radek je alkoholik, nezdráhá se napít již dopoledne a přiznává, že je opilý každý den.

Vystudoval střední odborné učiliště, obor malíř – lakýrník. Ale nikdy se jako malíř neživil. Pracoval ve Škodě, a.s. Poté se zabýval zedničinou. Za svůj život odpracoval maximálně tři roky. Bydlil s maminkou, která ovšem z jeho počinů neměla radost, možná to ho přimělo, aby zkoušel další a další zaměstnání. Alkohol i kouření marihuany mu tolerovala, ale když začal brát pervitin, byla výrazně proti. Aby matka Radka od pervitinu odtáhla, přestěhovali se před 11 lety (v jeho 23 letech) do Liberce. Svým způsobem změna prostředí pomohla, začal „pouze“ mnohem víc pít alkohol.

Před třemi lety mu zemřela maminka, přišel o byt a nutně potřeboval peníze, proto ukradl 100.000 Kč a nastoupil na 2 roky do výkonu podmíněného trestu. A zřejmě souhra všech těchto událostí, nechuť chodit do práce a láska k alkoholu přivedly Radka do současné situace. V práci nezůstal kvůli alkoholu a svobodě, kterou mu tento způsob života skýtá. Radek vidí svobodu v tom, že si může dělat, co chce a nemusí se ohlížet na druhé. Na druhou stranu svobodný není, protože má půl milionu dluhů, které ho svazují. Od té doby, co žije s Jürgenem a Hankou, nemá potřebu krást, protože lidé jim nosí jídlo i oblečení. A co nedostane, to najde.

Radek má sestru, která se živí jako rehabilitační sestra. Jednou za čas ji navštíví a ona mu dá peníze (zhruba 200 Kč). Podmínkou je, že musí přijít čistý a střízlivý.

Radek říká, že je se svým životem naprosto spokojen a líbí se mu, že jeho den začíná kolem třetí hodiny odpolední hrnkem červeného vína a cigaretou. Jediné, co by si přál mít, je rodina, což se bohužel s jeho způsobem života vylučuje.

3. Účastníci se postaví na škálu dle toho, do jaké míry si myslí, že je možné dosavadní Radkův životní styl změnit – sami za sebe (myslím, že ano – myslím, že ne) a vyjádří proč.

Na podlahu dáme na jednu stranu místnosti (či na zeď) ceduli s nápisem ANO, na druhou stranu ceduli s nápisem NE a účastníci se na pomyslné škále rozestoupí tak, jaký oni mají názor (je dobré určit střed škály, aby bylo jasné, kde jednotliví lidé stojí). Namátkou se pak účastníků zeptáme, proč stojí tam, kde stojí. (5 min)

4.Na základě škály účastníky rozdělit do skupinek po 4 nebo 5 ti (tak, jak stojí účastníci vedle sebe, je rozdělit do skupin) a zadat další úkol - účastníci ve skupinkách dostanou za úkol domyslet možnou Radkovu budoucnost (tak, aby to bylo reálné).

Ve skupinkách si účastníci vylosují lísteček, na kterém bude napsaný způsob, jakým ztvární Radkovu budoucnost. Způsoby, které jsou napsané na kartičkách:

•Scénka, trvající alespoň jednu minutu s podmínkou zapojení všech účastníků.

•3 živé obrazy, na sebe navazující a ztvárňující tak možnou Radkovu budoucnost. S podmínkou, že každý z dané skupinky se zapojí alespoň do jednoho obrazu.

•Vyprávění alespoň o 10 větách s podmínkou, že každý z dané skupiny se musí zapojit. (příprava 10 minut + 5minut)

5. Přestávka (10 min)

6. Energizer - rozdáme žákům kartičky s pojmy týkajícími se volného času. Úkolem každého žáka je vyjádřit pojem na kartičce neverbálně. Žáky tato aktivita rozdělí do čtyř skupin, ve kterých budou žáci pracovat v dalších dvou aktivitách. Máme předem připravené kartičky s obrázky, které se týkají způsobů trávení volného času. Jedna skupina kartiček jsou vodní sporty (např. na jedné kartičce je plavání, na druhé vodní pólo apod.), druhá skupina karet jsou zimní sporty, třetí hra na hudební nástroje a čtvrtá skupina „patologické“ trávení volného času. V každé skupině máme stejný počet obrázků (počet upřesníme dle počtu účastníků). Účastníci neverbálně vyjádří to, co mají na kartičce a rozdělí se tak do skupin. Na princip toho, dle čeho jsou skupiny tvořeny, si musí přijít sami, můžeme jim ale oznámit počet výsledných skupin (my jsme měli 4 skupiny).(5 min)

Kartičky s obrázky – pro rozdělení do čtyř skupin (nestejný počet karet v jednotlivých kategoriích)

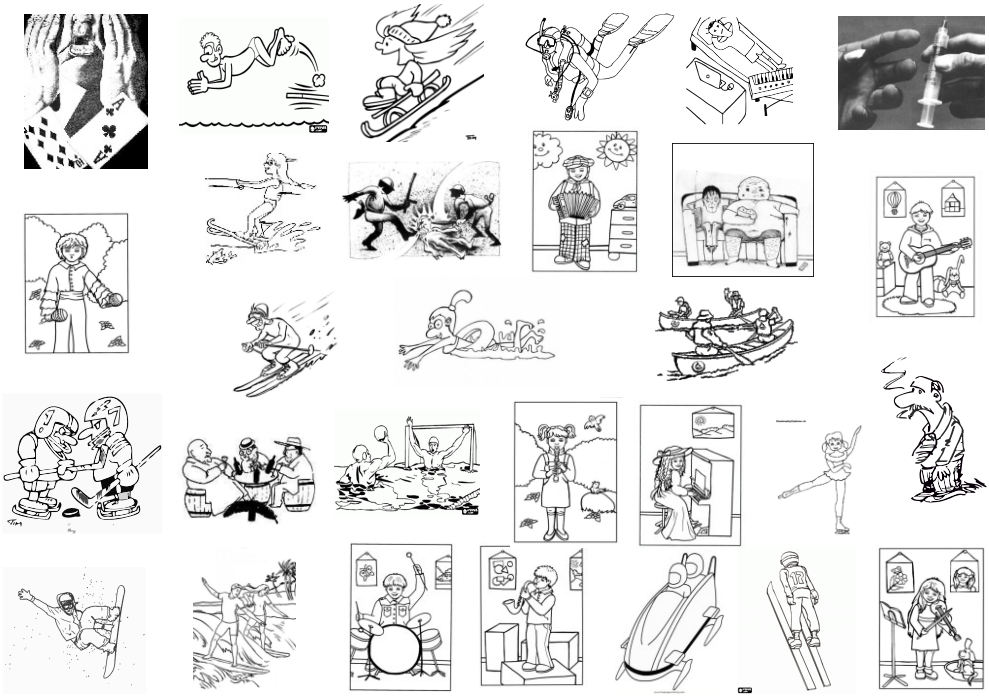

7. Otevření tématu volného času: definovat si, co to je volný čas. Otázka pro skupiny: Co pro Vás znamená pojem volný čas? (Zatím nás nezajímá, jak konkrétně svůj volný čas tráví, jde o „definici“ volného času.) Brainstorming ve skupině. Do skupin dáme papír, na který si účastníci nápady zapisují. Po pěti minutách žáci představí své definice. Pokusíme se společně shrnout definici volného času. Do zálohy si připravíme dvě definice volného času, jak ji definují odborníci (např. Pávková) a na závěr ji účastníkům přečteme. (10 min.)

Definice pojmu volný čas

1) „Volný čas je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, doby, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění.“ (Pedagogika volného času, Jiřina Pávková a kol., 1999)

2) Karel Marx chápe volný čas jako sféru lidské svobody, svobodného rozhodování a svobodné činnosti. Práci charakterizuje jako říši nutnosti, volný čas jako říši svobody.

3) „Chápu volný čas jako zbytkový, který zbývá po splnění všech povinností – pracovních, studijních, rodinných i po uspokojení všech fyziologických potřeb.“ (V. Spousta, 1996, Metody a formy výchovy ve volném čase)

4) „Čas, v němž člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce, nebo z nutnosti zachování biofyziologického či rodinného systému“ (Velký sociologický slovník, 156).

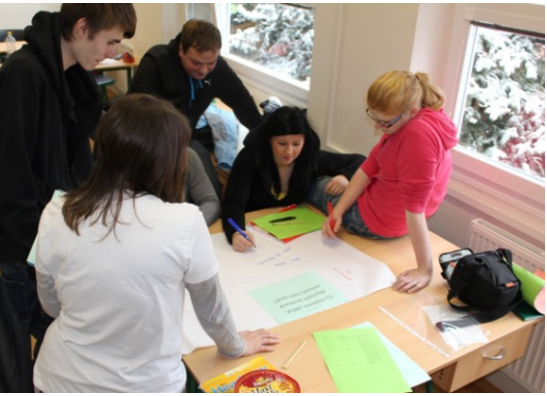

8. Dále s účastníky ve stejných skupinách „definujeme“ efektivní a neefektivní způsoby trávení volného času a jejich možné důsledky na budoucí život.

Dvě skupiny účastníků dostanou za úkol se zamyslet nad neefektivním/rizikovým trávením volného času a druhé dvě skupiny se pokusí vypsat různé efektivní způsoby volného času, které směřují k osobnímu rozvoji člověka. Každá skupina však pracuje samostatně. Zdůrazníme, že nejde jen o vyjmenování efektivních způsobů nebo neefektivních způsobů, ale hlavně o možné důsledky do budoucna. Účastníci dostanou větší kus balicího papíru, na který vše zapíší a v závěru tohoto úkolu po jednotlivých skupinách prezentují. Je důležité se účastníků konkrétně doptávat na možné důsledky různého jednání. Výsledkem by mělo být pojmenované chování, které může vést až k sociálnímu vyloučení, v souvislosti s trávením volného času a způsoby, jak tomuto chování předcházet. (10 - 15 min.)

9. Teď už se obrátíme konkrétně k trávení volného času každého žáka.

„Představte si své aktivity během týdne a zapište je do rozdaných papírů.“ V této aktivitě si každý z účastníků do týdenního rozvrhu zapíše své aktivity – měl by zaznamenat co nejpodrobněji svůj osobní rozvrh (škola, práce, cestování po městě, jídlo, hygiena, domácí práce, volný čas – konkrétně co a kdy. Důležité neopomenout televizi, počítač, partu,...). Poté by si účastníci měli spočítat, kolik za týden ve svém rozvrhu mají opravdu volného času (dle definice, kterou předtím vymysleli) a zamyslet se nad tím, jakým způsobem ho tráví a pobavit se o tom ve skupinách. (10 min.)

Tabulka týdenní plán

	6:00	7:00	8:00	9:00	10:00	11:00	12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00
pondělí																		
úterý																		
středa																		
čtvrtek																		
pátek																		
sobota																		
neděle																		
	6:00	7:00	8:00	9:00	10:00	11:00	12:00	13:00	14:00	15:00	16:00	17:00	18:00	19:00	20:00	21:00	22:00	23:00

10. Na základě sdílených informací každý žák navrhne reálnou změnu či změny v trávení svého volného času (omezí něco, podpoří něco, přidá něco nového apod. – reálného!) tak, aby to šlo zapasovat do jeho týdenního plánu (konkrétní věta – výstup - co, kdy a jak změní).

Všem poté rozdáme nějaké hezké kartičky a každý žák na závěr zkonkretizuje svoje „předsevzetí“ ohledně změny v trávení svého volného času do jedné věty a napíše ho na kartičku. (15 min).

Pozn.: po týdnu by bylo fajn se k tomu vrátit (kartičky můžou být uloženy v obálce u učitele)

Kartička „předsevzetí“

11. Evaluace: Na závěr workshopu jsme studentům poděkovali za spolupráci a poprosili jsme je o anonymní vyplnění krátké evaluace, která sestávala ze tří otázek.

1) Která aktivita se Vám nejvíce líbila a proč?

2) Co byste na workshopu změnili a proč?

3) V čem byl pro Vás workshop přínosný? (10 min.)

Evaluace přesahuje časovou dotaci workshopu, ale považujeme ji za důležitou a proto jsme ji na závěr workshopu zařadili. Učitel si samozřejmě může otázky přeformulovat, jak bude potřebovat.

Komentář

Škola: Technická univerzita Liberec, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, obor Pedagogika volného času

Workshop: Volný čas a osobní rozvoj

A. **Část osobní**

1. V krátkosti popište průběh workshopu

Studenti přišli motivováni, věděli, jaké problematiky se workshop bude týkat. V průběhu workshopu bylo vidět, že by rádi déle debatovali o Radkově životě (téma 1. poloviny workshopu). I v druhé polovině workshopu zaměřené na využívání volného času byli soustředění a aktivní. Jen jsem měla trochu pocit, že by se dal potenciál Radkova příběhu ještě lépe propojit s tímto tématem.

2. Pokuste se definovat největší úspěch vašeho workshopu:

- bylo vidět, že studenty téma workshopu zaujalo
- většina se aktivně zapojovala do všech aktivit

3. Pokuste se definovat největší neúspěch vašeho workshopu:

- asi 10 studentů muselo odejít před koncem workshopu
- přetáhli jsme o cca 20 min.

4. Co uděláte příště, abyste se vyvarovali/y neúspěchu?

- do pozvánky na workshop jasně napíšeme, že by se studenti měli zúčastnit celého rozsahu, jinak nemá účast smysl.
- zvýšit časovou dotaci workshopu či vynechat některé aktivity (ale nevím které, protože všechny aktivity mají ve workshopu nějaký smysl).

5. Kolik času jste věnovali přípravě? (na workshop, přípravě skupiny,...)

- 5 – 10 hodin

6. Jakým způsobem jste upravili workshop na konkrétní cílovou skupinu?

- Neupravili jsme obsah jednotlivých aktivit, ale spíše přístup k cílové skupině a motivaci jednotlivých aktivit. Například u definice pojmu „volný čas“ jsme mluvili o jejich budoucí profesi.

7. Co byste doporučili dalším lektorům uvádějící tento workshop?

- Pokud by se pracovalo se stejnou věkovou skupinou, u které workshop úzce souvisí s jejich oborem studia, je třeba vyčlenit na něj 120 minut. I takto jsem měla pocit, že jsme některé aktivity jaksi „usekly“.

A. Část formální

1. Pokuste se vymezit výstupy (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje) pro žáka. Použijte i výsledky z evaluace žáků:

- Žák/student umí definovat pojem „volný čas“
- Žák/student si na základě svého týdenního rozvrhu zvolí jednu změnu týkající se jeho volného času, kterou může v následujícím týdnu realizovat
- Žák/student najde souvislost mezi trávením volného času a jeho důsledky a uvede konkrétní příklady

2. Co se žákům líbilo?

Studenti nejlépe hodnotili tyto aktivity:

- Seznámení s Radkovým příběhem, Škála (+ diskuze a zamyšlení se nad Radkovým příběhem) – 6 studentů
- Živé obrazy/ scénky znázorňující Radkovu budoucnost – 3 studenti
- Efektivní X neefektivní trávení volného času – 1 student
- Časový plán týdne – 5 studentů

3. Co se žákům nelíbilo?

V závěrečné evaluaci jsme studentům položili otázku, co byste změnili a proč?

- Časová dotace – delší workshop (4)
- Větší zdůraznění souvislosti mezi tím, jak trávíme volný čas a naší budoucností (2)
- Akčnější lektoři (2)
- Nic bych neměnil (6)
- Až moc dlouhá práce s rozvrhem (1)
- Větší naplnění cílů (1)

4. Proč si myslíte, že tomu tak bylo?

Už při vymýšlení workshopu jsme věděli, že je nabitý aktivitami, které se můžou protáhnout a že časová dotace je na hraně. Workshop by bylo možné kvalitně provést i za delší dobu 120 minut. Co se týče „akčnosti“ nás lektorek, neměla jsem pocit, že bychom byly málo akční. Spíše možná jsme působily hodně klidně, což některé účastníky málo stimulovalo k lepšímu výkonu.

5. Jak jste vnímali svoji pozici lektora? Jaký jste zvolili přístup a jak ovlivnil průběh workshopu? Udělali byste něco jinak? Jak?

Přístup, který jsme přirozeně vůči účastníkům zvolily, by se dal nazvat jako „kolegiální kamarádský přístup“. Na začátku workshopu jsme se představily jako čerstvé absolventky oboru a vyzvaly jsme účastníky k bedlivému pozorování našeho lektorského vystupování, které budou moci po skončení workshopu řádně zkritizovat. Myslím, že s touto skupinou by v naší pozici ani jiný přístup ke studentům nebyl možný zaujmout a že se nám „vyplatil“. Jediný negativní důsledek tohoto přístupu vidím v tom, že účastníci neviděli jako problém omluvit se až v průběhu workshopu, a odejít dříve kvůli nějaké povinnosti.

Africké volání deště

Skupina se postaví do kruhu. Jeden člen je šamanem kmene a vždy začíná s prvním pohybem, který po něm postupně jeden po druhém opakují účastníci po směru hodinových ručiček. Šaman může začít například třením dlaní o sobe. Poté, když dojde kolo opět k šamanovi, začne s novým pohybem, který se opět postupně šíří. Při změně zvuku nikdo neustává v pohybu, pouze mění část těla, na kterou hrají. Můžeme například tleskat o stehna, luskat atd., a zakončit to třeba hromadným vyskočením.

Loutka

Rozdělíme se do dvojic, ve které je vždy jeden z dvojice loutka a ten druhý je loutkař. Loutkař za pomocí imaginárních nitek nastavuje svoji loutku do určité pozice, a když je se svojí loutkou spokojen, tak jí řekne svoji myšlenku. Loutka potom může loutkařovu myšlenku opakovat, když kolem ní budou procházet ostatní loutkaři. Po určitém čase si role vymění.

Zrcadlo

Opět se rozdělíme do dvojic a vytváříme odraz toho druhého. Měl by jeden být pravým já a druhý odrazem, ale není to pravidlem a odrazem mohou být i oba. O to je zajímavější sledovat, jakým způsobem si s tím poradíme.

Sochař

Jeden hráč je sochařem, dále jeden člověk nebo skupinka (s větším množstvím lidí stoupá obtížnost) je vzorovou sochou, a stejný počet lidí jako prozatím beztvará hmota. Sochař nejprve jde za dveře a člověk/lidé z první skupinky ze sebe zformují vzorovou sochu. Sochař se vrátí a z druhé skupinky lidí (z hmoty) začne utvářet sochu, co nejvěrnější kopii předlohy. Jde také závodit mezi více sochaři, kdo sochu dokáže přesněji reprodukovat za co nejkratší čas.

Elektrika

Rozpočítáme se na prvý a druhý, čímž se rozdělíme do dvou družstev. Sedneme si za sebe a dáme pravou ruku na pravou ruku osoby před sebou a stejně tak s levou rukou. Poslední osoba dostane znamení pravá ruka x levá ruka a poté toto znamení posílá před sebe. Až dorazí znamení nakonec, tak první družstvo vyhrává a hráči se mění.

Obdobná věc se dá dělat s kreslením nějakého objektu na záda.

Vlaky

Hráči sedí v kruhu a mají vztyčené oba ukazováčky. Ve chvíli, kdy u souseda projíždí vlak, musí již padat závory. Závory padají tak, že prsty klesají do vodorovné polohy za zvuku: CINK, CINK, CINK. Poté, co závory spadnou, projíždí vlak: TDN, TDN a závory se opět zvedají. Musíte dávat pozor, kdy vlak u souseda projíždí, abyste stihli dát závory dolů a nestalo se tak neštěstí. Pokud to nestihnete, vypadáváte.

Klíče

Skupina se rozdělí na dvě menší, máme připravené dva provázky a na nich navázané klíče. Vše spočívá v tom, že každá skupina dostane 1 klubíčko s klíči a následně je musí hráči jednotlivě v celé skupině provléct oblečením od hlavy až k patě (začíná se rukávem a končí nohavicí). Během hry se měří čas, vyhrává ta skupina, která si provlékne klubíčko s klíči, od prvního hráče po posledního hráče, jako první.

Had

Rozpočítáme se na 1.,2.,3., a tím se rozdělíme na tři skupiny hadů. První had je hlava a poslední je ocas a v zadní kapse by měl mít nějaký šátek, který se mu snaží první had z jiného týmu (hlava) sebrat. Tělo hada se musí držet za ramena a nesmí se rozpojit. Po skončení kola se může hlava stát ocasem a druhý člověk se stane hlavou. Vítězí ten had, kterému zůstává ,,ocas".

Netradiční pozdrav

Hráči vstanou, vejdou do volného prostoru, a v okamžiku setkání se pozdraví originálním, běžně nepoužívaným pozdravem (verbálně či neverbálně)

Ruce vzhůru

Hrají dvě družstva sedící proti sobě, každé na jedné straně stolu. Hráči jednoho družstva si podávají pod deskou stolu minci z ruky do ruky tak dlouho, dokud rádce druhého družstva nedá povel „Ruce vzhůru!". V tu chvíli všichni hráči prvního družstva zvednou sevřené pěsti nad hlavu. Na další rádcův povel „Ruce na stůl" udeří všichni dlaněmi o stůl. V tu chvíli přichází na řadu první družstvo a snaží se uhodnout, pod kterou rukou je schovaná mince. Než se družstvo vysloví, musí názor říci rádci, který má rozhodující slovo (v jeho roli se postupně vystřídají všichni hráči). Za správně určenou ruku dostane družstvo bod a v opačném případě získává bod protivník.

Kyneš

Účastníci se rozptýlí do velkého prázdného prostoru a zavřou oči, nebo si zaváží oči šátkem. Vedoucí hry jemně plácne někoho po zádech a ten se stává Kynéšem. Zůstává stát nehybně na místě a nesmí mluvit. Účastníci se pohybují okolo a snaží se co nejvíc navzájem dotýkat. Když se dotknou, jeden se zeptá: „Kynéš?" jestliže mu druhý odpoví: „Nekynu!", oba se dále pohybují nezávisle na sobě. Jestliže se někdo zeptá/dotkne skutečného Kynéše, ndostane žádnou odpověď, jelikož Kynéš nemůže mluvit. Účastník, který tak učinil, zůstává v poloze, ve které se Kynéše dotknul, a stává se sám součástí kynoucího těsta (tedy nehýbe se a NEMLUVÍ). Kynéš tak roste a kyne, dokud se každý účastník hry nestane jeho součástí. Potom účastníci otevřou oči nebo si sundají šátek a podívají se, co společně vytvořili.

Evaluace workshopů

Škola:
Workshop:
Lektor:

A.Část osobní

1. V krátkosti popište průběh workshopu (nikoli obsahově, ale reakce, postupy, přístupy, ...)

2. Pokuste se definovat největší úspěch vašeho workshopu:

3. Pokuste se definovat největší neúspěch vašeho workshopu:

4. Co uděláte příště, abyste se vyvarovali/y neúspěchu?

5. Kolik času jste věnovali přípravě? (na workshop, přípravě skupiny,...)

6. Jakým způsobem jste upravili workshop na konkrétní cílovou skupinu?

7. Co byste doporučili dalším lektorům uvádějící tento workshop?

A.Část formální

1. Pokuste se vymezit výstupy (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje) pro žáka. Použijte i výsledky z evaluace žáků:

2. Co se žákům líbilo?

3. Co se žákům nelíbilo?

4. Proč si myslíte, že tomu tak bylo?

5. Jak jste vnímali svoji pozici lektora? Jaký jste zvolili přístup a jak ovlivnil průběh workshopu? Udělali byste něco jinak? Jak?

Děkujeme mnohokrát za čas, který jste tomuto formuláři věnovali.

Loga sponzorů a LOS

Doporučené odkazy a literatura:

Seznam webových stránek na instituce

Azylový dům SPERAMUS
adresa: Široká 304/8, 460 01, Liberec
web: http://www.opsnavrat.cz/

Charita Liberec
adresa: Uhlířská 424, Liberec, 46001
web: http://charitaliberec.cz/

Domov pro matky s dětmi v tísni – sv. Monika
adresa: Uhlířská 424, Liberec, 46001
web: http://charitaliberec.cz/domov-sv-anny-a-sv-moniky/

Domov pro matky s děti v tísni – sv. Anna
adresa: Majerova 160, Liberec, 46303
web: http://charitaliberec.cz/domov-sv-anny-a-sv-moniky/

Domov pro matky s dětmi v tísni
adresa: Jungmanova 333/23, 460 01 Liberec 1
web: http://charitaliberec.cz/

Středisko Naděje Liberec
Noclehárna pro muže
adresa: Kateřinská 156, 460 14 Liberec
web: http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/110

Středisko Naděje Liberec – Valdštejnská
Nízkoprahové denní centrum
adresa: Valdštejnská 259, 460 01 Liberec
web: http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/110

Centrum na podporu cizinců
adresa: Hanychovská 622, 460 10 Liberec
web: http://www.integracnicentra.cz/LibereckyKraj/LK.aspx

K-centrum Liberec

adresa: Rumunská 5/a , 460 01 Liberec

web: http://www.mostknadeji.eu/liberec/

Krajský úřad v Liberci

adresa: 1. máje 108, Liberec 2, 460 02

web: http://krajsky-urad.kraj-lbc.cz/page29

- Odbor sociálních a zdravotních služeb
- Odbor sociální péče – Oddělení kurátorské činnosti
- Odbor sociální péče – Oddělení dávek hmotné nouze

Městská policie Liberec

adresa: Tř. 1. máje 108/48, Liberec 2, 460 02

web: http://www.mpliberec.cz/

Seznam doporučených webových stránek:

www.bezdomovci.estranky.cz

www.krizovecentrum.cz

www.armadaspasy.cz

www.charita.cz

www.dumagape.unas.cz

www.nadeje.cz

www.novyprostor.cz

Seznam doporučené literatury:

Fitzpatrick, S., Kemp, P, Klinker, S.: Bezdomovství – přehled výsledků výzkumů z Velké Británie

Himl Pavel, Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století, Argo, Praha 2007. ISBN:80-7203-917-3

Horáková, M. *K problematice bezdomovství. In Sociální politika,* č. 10, Praha: Press Publishing Group s.r.o., 1995,s.6-9

Hradecký, I. *Palčivá otázka bezdomovství. In Sborník příspěvků k problematice bezdomovství.* Praha: Naděje, 1997. s. 56 ISBN 80-902292-3-9

Hradečtí, V. a I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení.* Praha: Naděje, 1996. 107 stran ISBN 80-902292-0-4

Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004. ISBN 80-86625-15-X. Barták, M.: Zdravotní stav populace bezdomovců v ČR a jeho determinanty I. (Bezdomovství v zrcadle veřejné politiky)

Janosikova, Psychiatrická ošetrovateľská starostlivosť
Ellen H. Janosiková, Janet L. Daviesová | Osveta , 1998. (jen částečně)

Korunková, M. *Fenomén sociálního vyloučení v kontextu české společnosti*, příspěvek z konference Česká společnost na konci tisíciletí, FSV UK. Praha 1998

Kotýnková, M. *Trendy v prevenci bezdomovectví. In.: Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*, FEANTSA, S.A.D., Armáda spásy, Naděje, Praha 2003

Kozlová, L. *Sociální služby.* Praha: Triton, 2005, 79 stran,

Květinová, M.*Diplomová práce: Sociální začleňování bezdomovců.* Katedra sociální politiky a sociální práce. Brno 2007, str. 32-33

Mareš, P. *Faktory sociálního vyloučení.* Praha: VÚPSV, 2006, 41 stran ISBN 80-87007-15-8

Mareš, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém.* Praha: Slon, 1998, s. 103

Mareš, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby.* Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 248 stran ISBN 80-85850-61-3

Národní akční plán sociálního začleňování 2004-2006. Praha: MPSV, 2005. 91 s. ISBN 80- 86878-15-5

Pěnkava, P. *Sociální práce s osobami bez přístřeší.* Praha:. Interní dokument odboru sociální péče MHMP. 2002, s. 19

Sborník ze semináře na téma bezdomovství v Evropě. Hradecký, I., Plachý, A. Olomouc: Naděje, 1998. 56 s. ISBN 80-902292-3-9.

Vyhláška č. 182/1991 Sb. o sociálním zabezpečení

Zákon č. 100/1998 Sb. o sociálním zabezpečení a soc. péči

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

Zdravotní politika a ekonomika - sborník č. 7/2004. Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, 2004. ISSN 1213-8096

LOS - liberecká občanská společnost

O nás:

LOS – Liberecká občanská společnost o.s. je nevládní nezisková organizace založená v roce 2003. Jejím hlavním cílem je osobnostní a sociální rozvoj mladých lidí na regionální i mezinárodní úrovni, a to pomocí neformálního vzdělávání. Soustředí se převážně na problematiku předsudků, projevy netolerance a otevření nových možností pro to ,,být aktivním".

Co děláme:

LOS iniciuje a realizuje výměny mládeže, vzdělávací projekty, pořádá výstavy a snaží se propagovat a podporovat aktivní občanství nejen jako filosofii, ale zároveň jako způsob života. K tomu organizuje i školení, konference, workshopy či ,,Živou knihovnu". Tyto aktivity provádí v Liberci, Libereckém kraji, Euroregionu Nisa, ale i v různých koutech Evropy ve spolupráci se zahraničními partnery.

Náš cíl:

LOS se snaží oživit Liberec a jeho okolí, svojí činností usiluje o zkvalitnění kulturních, sociálních i občanských služeb. Organizace se zaměřuje na podtržení významu dobrovolnických aktivit, odkrytí tabuizovaných témat a stereotypů vůči minoritním skupinám a (nejen) metodickou podporu pracovníků s mládeží. V neposlední řadě usiluje o posílení spolupráce NNO působících v Libereckém kraji. Snahou LOSa je také oživení Euroregionu Nisa, odstranění bariér a hranic stále existujících v mysli občanů Euroregionu, zpřístupnění zdánlivě vzdálených lokalit a využití občanského a kulturního potenciálu regionu.

S kým pracujeme především:

· Mládež 15-25 let

· Pracovníci s mládeží a učitelé

· Neziskové organizace

· Obyvatele Euroregionu NISA

Kdo jsme – autoři

Jsme iniciativa složená zejména ze studentů Pedagogiky volné času a mladých učitelů základních a středních škol. Naše činnost je prováděna dobrovolně, na základě potřeby, kterou vnímáme při procházení městem Liberec a při vzdělávání mládeže. Kdo však jsme konkrétně a jaká je naše motivace k účasti na tomto projektu?

Organizační tým

Jméno: Antonín Ferdan

Věk: 24 let

Zaměstnání: Učitel na střední škole

Motivace k účasti: Jako učitel OV vidím problém v tom, jakým způsobem přistupují učitelé k výuce tak složitého problému, kterým je sociální vyloučení. Zároveň mě děsí apatie občanů Liberce k čemukoli a neschopnost mládeže převzít zodpovědnost za své rozhodnutí, či celková absence vědomí možnosti volby v průběhu všedních dní.

Jméno: Veronika Dubská

Věk: 23 let

Absolventka oboru Pedagogika volného času na TUL

Motivace k účasti: Iniciativy jako je tato ukazují pozitivní příklad zodpovědného chování, aktivní participace a angažovanosti. Jen více takovýchto projektů, které otevírají společnosti oči, učí občany být všímavými ke svému okolí a motivují je měnit své zajeté, často pohodlné chování a názory.

Jméno: Kateřina Filipská

Věk: 26 let

Absolventka oboru Pedagogika volného času na TUL

Motivace k účasti: Motivací k zapojení se do tohoto projektu mi byl dosti strohý, stereotypní a černobílý pohled dnešní společnosti k problému bezdomovectví. Věřím, že tento projekt nám dá možnost pootevřít spoluobčanům oči a upozornit je na více stran mince. Každý z nás se může v životě ocitnout nakloněn na hraně, jen si to mnohdy nepřipouštíme, či nechceme připustit a při pohledu na bezdomovce odkláníme tvář a cítíme se nedotknutelní…

Účastníci

Jméno: Petra Hušková

Datum narození: 1986

Zaměstnání: studentka oboru Podniková ekonomika, specializace v mezinárodním obchodě

Motivace: Téměř každý bezdomovce ignoruje, někteří jimi opovrhují a přesto se jím může stát každý. Proč? Do projektu jsem se začlenila především proto, abych našla odpověď na svou otázku a naučila se více si všímat svého okolí.

Jméno: Kateřina Blažková

Věk: 24

Zaměstnání: Studentka oboru Pedagogika volného času

Motivace: Chci se stát aktivnější a zodpovědnější vůči světu a místu, ve kterém žiji. Baví mě přijímat nové a lehce bizardní výzvy, a tak překonávat sebe sama.

Jméno: Zuzana Uhrová

Věk: 25

Zaměstnání: učitelka ZŠ - český jazyk a občanská výchova

Motivace: Do projektu Komu zvoní hrana jsem vstoupila nejen kvůli tomu, že sociální exkluze je jedním ze závažných témat v občanské výchově, ale také proto, že chci zjistit, co se dá v rámci této problematiky podniknout, co se dá změnit k lepšímu, jak se dá pomoci. Každý z nás totiž stojí na hraně.

Jméno: Máca Vošvrdová

Věk: 25

Zaměstnání: učitelka ZŠ - český jazyk a občanská výchova

Motivace: Problematika sociálního vyloučení mě zaujala již v době středoškolských studií. Zapojením se do projektu KZH se mi podařilo sloučit hned několik věcí zároveň – osobní i profesní zájem, větší rozhled v dané problematice a hledání nových možností a cest, jak pomoci sociálně potřebným. Nikdo totiž neví, kdy se na onu pomyslnou hranu může dostat … Apatie většiny Liberečanů k čemukoli, co vybočuje z „normálnosti“, je někdy až děsivá!

Eva Ždímalová

Věk: 22 let

Obor studia: Pedagogika volného času

Motivace: Do projektu jsem se zapojila, protože bych se ráda setkala s opravdovým bezdomovcem a dozvěděla se jeho životní příběh z první ruky. Dále mě baví tvorba školních workshopů a chtěla bych v této oblasti získat více zkušeností.

Projektu se dále zúčastnili: Tomáš Stuchlík, Matěj Liederhaus, Petra Lamačová, Marek Bureš

Mládež v akci

Logo

Mládež v akci nabízí výměny mládeže, dobrovolnou službu, podporu místní komunity, zapojení do demokratických projektů, školení a semináře pro pracovníky s mládeží, spolupráci s partnerskými zeměmi EU a další zajímavé aktivity.

Nadace Euronisa

Logo

Posláním Nadace EURONISA je pomáhat lidem žít plnohodnotný život nezávisle na jejich věku, sociálním postavení a zdravotním stavu. Nadace podporou projektů a činností jednotlivých organizací v sociální, kulturní a vzdělávací oblasti.

Poděkování

Děkujeme všem, kteří byli nápomocni při tvorbě projektu a publikace. Zvláštní poděkování patří prof. PhDr. Janu Sokolovi, Ph.D, CSc. za laskavé svolení k užití jeho textů. Dále pak děkujeme pracovníkům OC Forum, KFC, magistrátu města Liberce, Policie ČR a charit za poskytnutí cenných informací a zkušeností. V neposlední řadě děkujeme Jürgenu Paulovi, Haně Polívkové a Radku Lankovi.

Komu zvoní Hrana

Kontakt

E-mail: info@losonline.eu

Sídlo organizace:

LOS – Liberecká občanská společnost, o.s.
Lužická 31
460 01 Liberec 1
Česká republika

IČ: 26644771
Telefon: +420 604 809 590

Bankovní spojení:

Číslo účtu: RB Bank 1501011001/5500
IBAN: CZ4355000000001501011001

Vedení organizace:

* Mgr. Antonín Ferdan, předseda organizace (antonin.ferdan@losonline.eu)
* Bc. Veronika Dubská, místopředsedkyně organizace (veronika.dubska@losonline.eu)
* Bc. Michal Resl, místopředseda organizace (michal.resl@losonline.eu)

Organizátorem projektu je:

LOS - Liberecká občanská společnost, o.s.
www.losonline.eu

GŘ pro vzdělávání a kulturu

Program „Mládež v akci“

Nadace
EURONISA

Tento projekt byl realizován za finanční podpory Evropské unie.
Za obsah odpovídá výlučně autor.
Publikace nereprezentuje názory Evropské komise a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejím obsahem.

ISBN 978-80-904872-3-9